

mreža
mladih
hrvatske
croatian
youth
network

studiji
o mladima
za mlade

OBRAZOVANJE MLADIH ZA LJUDSKA
PRAVA I DEMOKRATSKO GRAĐANSTVO

Urednica: Emina Bužinkić

Autori/-ce: Darko Čop, Slaven Kadečka, Anja Kladar, Julija Kranjec, Natalija Lukić, Domagoj Morić, Danijela Perić, Ana Preveden, Monika Rajković, Nina Rapo, Ivan Vuk, Ana Žužić

Suradnice: Ana Karlović, prof. psihologije, voditeljica Medijacijskog centra Zagreb (Forum za slobodu odgoja), Martina Tomić Latinac, voditeljica programa zagrebačkog Ureda UNICEF-a , Jelena Vidaković i Mirna Dasović, učenice Ekonomske škole Vukovar

Lektura i korektura: Mima Simić

Izdavač: Mreža mladih Hrvatske

Dizajn i tisak: ACT Printlab d.o.o., Čakovec
Prosinac 2010.

Tiskanje ove publikacije omogućeno je temeljem financijske potpore Nacionalne zaklade za razvoj civilnoga društva u skladu s Ugovorom br. 421-02/09-PP-4/39. Mišljenja izražena u ovoj publikaciji su mišljenja autora i ne izražavaju nužno stajalište Nacionalne zaklade za razvoj civilnoga društva.

Nacionalna
zaklada za
razvoj
civilnoga
društva

ISSN 1847-7402

Stavovi autora/ica ne odražavaju stavove Mreže mladih Hrvatske.

mreža
mladih
hrvatske
croatian
youth
network

studiji
o mladima
za mlade

[SADRŽAJ BILTENA]

UVOD [05]

MONIKA RAJKOVIĆ: OBRAZOVANJE O LJUDSKIM PRAVIMA I ZA LJUDSKA PRAVA [09]

JULIJA KRANJEC, DOMAGOJ MORIĆ, DANIJELA PERIĆ: MIROVNO OBRAZOVANJE – ODGOJ ZA MIR I NENASILJE
PRILOG: ANJA KLADAR [26]

SLAVEN KADEČKA, ANA PREVEDEN, IVAN VUK, ANA ŽUŽIĆ
- POLITIČKO OBRAZOVANJE I ODGOJ ZA DEMOKRATSKO GRAĐANSTVO [49]

NATALIJA LUKIĆ: OBRAZOVANJE ZA IDENTITETNI I INTERKULTURALNI ODGOJ U HRVATSKOJ – PRIMJERI IZ ŠKOLSKE PRAKSE [59]

DARKO ČOP, NINA RAPO: OBRAZOVANJE ZA ODRŽIVI RAZVOJ [77]

POLAZIŠNE OSNOVE ZA UVOĐENJE PREDMETA 'ODGOJ I OBRAZOVANJE ZA LJUDSKA PRAVA I DEMOKRATSKO GRAĐANSTVO U FORMALNI ODGOJNO-OBRAZOVNI SUSTAV' [85]

[UVOD]

Prošlo je više od 60 godina od donošenja Opće deklaracije o ljudskim pravima koja u središte stavlja dostojanstvo i pravednost te jednakost svih ljudskih bića. Donošenje Deklaracije obilježilo je nastavak 20. i početak 21. stoljeća inicirajući niz političkih i društvenih promjena. Ideja napretka i društvenog razvoja koja stoji iza ove Deklaracije usmjerena je novim generacijama i njihovom doprinosu sigurnijem i pravednijem svijetu.

Međutim, postavlja se pitanje koliko su danas mlađe generacije svjesne katastrofa i razaranja koje su dovele do uspostavljanja cjelokupnog mehanizma institucionalne zaštite ljudskih prava!? Odnosno, poznaju li mladi danas temeljna ljudska prava i vrijednosti koje počivaju u jednakosti svih ljudskih bića? Logično, postavlja se i pitanje tko, kako i kada mlade ljude danas uči o ljudskim pravima, o nenasilnom ponašanju i rješavanju sukoba, o ekološkim navikama ili političkoj participaciji!? Tko i s kojim resursima mlade danas poučava odgovornom građanstvu?

Držimo da neizmjerljivo važnu ulogu u tome ima odgojno-obrazovni sustav unutar kojega treba postojati imperativ **građanskog obrazovanja** koji sadržajno i metodološki gradi znanja, vještine i kompetencije mladog aktivnog građanina koji razumije načine političke participacije, vjeruje u nenasilnu transformaciju sukoba, razvija konstruktivan odnos prema prirodi, potiče druge na pozitivne promjene...

U 3. biltenu Studija o mladima za mlade objavljujemo razmišljanja i ideje polaznika/ica Studija o sadržaju odgojno-obrazovnog područja koji u fokusu

[5]

ima obrazovanje mladih za ljudska prava i demokratsko građanstvo, tj. sustavno i kvalitetno građansko obrazovanje. Na kraju biltena nalaze se i polazišne osnove neformalne koordinacije organizacija civilnoga društva o uvođenju nastavnih sadržaja u ovom području u obrazovni sustav.

Nadamo se i vjerujemo kako će se ljudska prava, mir, održivi razvoj, politička pismenost i drugi relevantni sadržaji koji grade životna znanja i vještine mladih ljudi uskoro naći na dnevnom redu donositelja odluka i obrazovnog sustava.

[6]

MONIKA RAJKOVIĆ

OBRAZOVANJE O LJUDSKIM PRAVIMA I ZA LJUDSKA PRAVA

RAĐANJE IDEJE LJUDSKIH PRAVA I STVARANJE DRUŠTVA TEMELJENOG NA ISTINSKIM DEMOKRATSKIM VRIJEDNOSTIMA

Razmatrajući koncept ljudskih prava, prve se norme javljaju u sklopu sveobuhvatnih zbirki, vjerskih, moralnih i pravnih propisa koji su važili za osobe određene vjeroispovijesti. Odmah na početku važno je napraviti distinkciju između pojmova „neotuđivih prava“ u ranijim tekstovima i suvremenih pojmova ljudskih prava. U ranijim tekstovima pojam „neotuđivih prava“ odnosi se na „prava slobodnog čovjeka ili građanina“ (muškarac, bijelac), a ne u značenju „svi ljudi“ (Spajić-Vrkaš, Stričević, Maleš & Matijević, 2004). Krajem 18. stoljeća javljaju se dva značajna dokumenta koja su izvršila utjecaj na suvremeno shvaćanje ljudskih prava - američka „Deklaracija o neovisnosti“ iz 1776. godine, te francuska „Deklaracija o pravima čovjeka i građanina“ iz 1789. godine.

[9]

Kao odgovor na grozote II. svjetskog rata javlja se ideja o uspostavi institucionalne zaštite prava i sloboda čovjeka u sklopu globalne međunarodne zajednice koja bi bila utvrđena „na načelima poštivanja dostojanstva ljudske osobe, suvereniteta država i autoriteta međunarodnog dijaloga i dogovora“ (Spajić-Vrkaš, Stričević, Maleš & Matijević, 2004, 36). Sjećanje na sve stradale ljude, te materijalnu i fizičku štetu koja je ostala na tlu Europe nakon rata vodilo je Europu prema viziji da se mir može uspostaviti jedino putem osiguravanja ljudskih prava i temeljnih sloboda svima. Spomenuta zajednička vizija prvi je korak u stvaranju društva mira, temeljenog na ljudskom dostojanstvu svih. Gore navedena ideja utjelovljena

[10]

je prvi put u „Povelji Ujedinjenih naroda“, čijim je potpisivanjem 1945. godine osnovana u San Franciscu Organizacija Ujedinjenih naroda, čime započinje i proces institucionalizacije ljudskih prava. Člankom 1.(3) Povelje UN-a, jedna od četiri temeljne svrhe Organizacije jest uspostavljanje međunarodne suradnje u „promicanju i jačanju ljudskih prava i temeljnih sloboda za sve bez razlike u pogledu rase, spola, jezika ili religije“. 1948. godine nastaje „Opća deklaracija o ljudskim pravima“ čija je temeljna misao vodilja da se sva ljudska bića „rađaju slobodna i jednaka u dostojanstvu i pravima“. Spomenuta svrha posebno je važna zbog zaštite prava posebno osjetljivih grupa. Prema «Općoj deklaraciji o ljudskim pravima» i drugim instrumentima ljudskih prava, posebno osjetljive grupe su: djeca i mladi, žene, lezbijke i homoseksualci, starije osobe, osobe s posebnim potrebama, bolesnici, uključujući osobe oboljele od AIDS-a, migranti i njihove obitelji, izbjeglice, azilanti i osobe bez državljanstva, nacionalne, etničke, vjerske i jezične manjine, te starosjedioci.

1966. godine nastaju „Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima“ te „Međunarodni pakt o gospodarskim, socijalnim i kulturnim pravima“, koji zajedno s „Općom deklaracijom o ljudskim pravima“ čine Međunarodnu povelju prava. Ovim institucionalnim okvirom razvija se niz dokumenata, konvencija, deklaracija i preporuka, koji su instrumenti u sustavu zaštite ljudskih prava, temeljnih sloboda i dostojanstva svih bez diskriminacije. Također, nastaje i niz tijela koja se bave osiguranjem i zaštitom ljudskih prava i temeljnih sloboda, te provođenjem sankcija u slučajevima uskraćivanja ili povrede ljudskih prava.

Republika Hrvatska u potpunosti je prihvatila koncepciju jamstva i zaštite ljudskih prava svojim demokratskim Ustavom 22. prosinca 1990. godine, kako je ona zacrtana Općom deklaracijom o ljudskim pravima. U Ustav su unesena sva (osobna, politička, gospodarska, socijalna, kulturna i ekološka) prava koja jamče i Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima, te

Međunarodni pakt o kulturnim, socijalnim i ekonomskim pravima. Postavši članicom UN-a 22. svibnja 1992. godine, Hrvatska je nastavila prihvaćati i davati potporu svim mehanizmima kojima Ujedinjeni narodi osiguravaju visoke standarde zaštite ljudskih prava u državama članicama (Vuković, 1999). Pridružujući se Vijeću Europe, Hrvatska je potpisala i ratificirala Europsku konvenciju za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda, uključujući i fakultativne odredbe članka 25. i članka 46., zajedno sa protokolima 1,4,6,7 i 11. Time Republika Hrvatska osigurava opće i djelotvorno priznanje i poštivanje u konvenciji proglašanih prava.

Republika Hrvatska je od uspostave svoje neovisnosti postala dobila obvezu provedbe velikog broja međunarodnih ugovora s područja ljudskih prava, na univerzalnoj, regionalnoj i nacionalnoj razini. Usklađivanje hrvatskog zakonodavstva s međunarodnim instrumentima s područja ljudskih prava označava daljnju implementaciju dostignutih standarda kao preduvjeta o zaštiti i promicanju ljudskih prava (Sočanac, 1999).

Iščitavajući niz dokumenata kojima se štite ljudska prava svih, bez diskriminacije, zaštićeno je svako ljudsko biće, u svakoj situaciji. No tko danas poznaje sva ta prava? Najčešće osoba koja uskraćuje nečija prava nije ni svjesna da čini nešto zabranjeno na međunarodnoj, europskoj i nacionalnoj razini, no još više zabrinjava što ni osoba kojoj se uskraćuju temeljna prava ne zna da su to njezina ljudska prava i temeljne slobode. Želimo li živjeti u kulturi mira i društvu u kome se poštuju ljudska prava i temeljne slobode svih, ljudi koji žive u tom društvu moraju biti upoznati s tim pravima, prihvatiti ih i naučiti živjeti uvažavajući ih i poštujući. Želimo li da ljudi poznaju ljudska prava i žive ih, moramo ih osvijestiti o njihovom postojanju, objasniti im njihovo značenje i na taj način razvijati društvo koje se temelji na istinskim demokratskim vrijednostima. Najbolji način da se to postigne jest da se ideja ljudskih prava i temeljnih sloboda uključi u obrazovanje. Ta ideja implementirana je i u samom pravu na obrazovanje.

PRAVO NA OBRAZOVANJE

Pravo na obrazovanje zaštićeno je nizom dokumenata na globalnoj, europskoj i nacionalnoj razini, gdje mu se pristupa u terminima obaveznog i besplatnog osnovnog obrazovanja, raspoloživog i dostupnog srednjeg obrazovanja te dostupnog višeg obrazovanja. Prema Deklaraciji 4. UNESCO-ve Međunarodne konferencije o obrazovanju odraslih (Pariz, 1985.), kada govorimo o pravu na obrazovanje, odnosno u ovom slučaju o pravu na učenje, uključujemo sljedeće dimenzije: pravo na čitanje i pisanje, pravo na postavljanje pitanja i analizu, pravo na imaginaciju i kreaciju, pravo na upoznavanje svijeta i sudjelovanje u stvaranju povijesti, pravo na pristup obrazovnim resursima, te pravo na razvoj individualnih i kolektivnih umijeća.

Katarina Tomaševski (Spajić-Vrkaš, 2004.) određuje tri aspekta prava na obrazovanje: pravo NA obrazovanje, prava U obrazovanju, te prava PUTEM obrazovanja. Činjenica da pravo na obrazovanje podrazumijeva raspoloživost i dostupnost obrazovanja, a prava u obrazovanju prihvatljivost i prilagodljivost obrazovanja, navodi me na pitanje koliko je obrazovanje dostupno, raspoloživo, prilagodljivo i prihvatljivo svima? Koliko je ono dostupno (što se odnosi na ukidanje svih pravnih, administrativnih i finansijskih prepreka koje vode diskriminaciji i isključivanju pojedinaca) manjinama?

Zašto bi pravo na obrazovanje uopće moralo biti dostupno i omogućeno svima? Pravo na obrazovanje jedno je od općih i neotuđivih ljudskih prava jer upravo je ono ključno za ostvarenje svih drugih prava, te prema „Općoj deklaraciji o ljudskim pravima“ obrazovanje mora biti „usmjereno punom razvoju ljudske osobe i jačati poštivanje ljudskih prava i temeljnih sloboda“. Pravo na obrazovanje istovremeno nam omogućuje da ostvarujemo svoja prava, da učimo o njima, te da učimo kako ih možemo ostvariti, te je zbog toga ono jedno od ključnih ljudskih prava koje bi trebalo biti dostupno svima, a njegovo uskraćivanje jednako je teško kao i uskraćivanje nečije

slobode. Jer što je drugo obrazovanje nego put u samostalnost i slobodu? Obrazovanje nam omogućuje da shvatimo vlastite kvalitete, razvijemo svoje potencijale i „odletimo“ u slobodu misli i kreativnih ideja, da svijetu damo dio sebe. Na taj način obrazovanjem radimo za individualnu dobrobit, ali i dobrobit društva koje postaje bogatije svakim novitetom i svakom novom idejom. Kao takvo, obrazovanje je osnovno ljudsko pravo pojedinca i put ka njegovom rastu, ali isto tako i put ka razvoju i napretku svakog društva, put u bolju budućnost, put u bolje sutra. Iz tog bi razloga država trebala svima omogućiti ostvarivanje prava na obrazovanje, te ukoliko je ono nekima uskraćeno usmjeriti se na utvrđivanje i rješavanje tog problema, jer možda baš taj, koji zbog boje svoje kože ili lošeg socio-ekonomskog stanja ne može učiti, razvijati se i napredovati, možda je baš on taj koji bi otkrio lijek protiv raka ili riješio problem svjetske novčane krize.

OBRAZOVANJE O LJUDSKIM PRAVIMA I ZA LJUDSKA PRAVA

Kao što je već navedeno, pravo na obrazovanje osnovno je ljudsko pravo svakog čovjeka, te prema Katarini Tomaševski taj koncept sadrži tri dimenzije: pravo NA obrazovanje, prava U obrazovanju, te prava PUTEM obrazovanja. Sve spomenuto navodi na pomisao da bi obrazovanje trebalo biti prožeto ljudskim pravima, kako u teoriji, tako i u praksi. **Ideal društva koje se temelji na ljudskim pravima i temeljnim slobodama svih, bez diskriminacije, može se ostvariti jedino uvedemo li ljudska prava u škole, razrede i učionice.** Tako se kroz godine razvila ideja obrazovanja o ljudskim pravima i za ljudska prava. Ono je jedan od oblika kojima se nastoji postići nediskriminacija i ravnopravnost u odgojno-obrazovnim institucijama, te se stoga njime pokušava podići „individualna i kolektivna svijest o temama kao što su univerzalnost, nedjeljivost i neotuđivost ljudskih prava i sloboda, ali i osposobiti građane za borbu protiv nejednakosti koja polazi od spolnih, etničkih, jezičnih, religijskih, socioekonomskih ili nekih drugih diskriminativnih obilježja“ (Dürr, K., Martins, I.F. & Spajić-Vrkaš, V., 2002, 53).

Obrazovanje za ljudska prava obrazovanje je za jednakost ljudskog dostojanstva svih i sredstvo razvoja kulture ljudskih prava (Spajić-Vrkaš, Stričević, Maleš & Matijević, 2004.). Općenito se prihvaća da uspješno učenje i poučavanje u području ljudskih prava mora uključivati sljedeće tri dimenzije: usvajanje znanja o ljudskim pravima; razvoj vještina i stavova bitnih za promicanje, zaštitu i jačanje ljudskih prava; stvaranje okoline u kojoj se uči i poučava tako što se živi u ljudskim pravima. S osloncem na te tri dimenzije obrazovanje za ljudska prava određuje se kao *obrazovanje o, za i u ljudskom dostojanstvu*; univerzalnosti, nedjeljivosti, međuovisnosti, neotuđivosti i višestrukosti prava i sloboda svakog pojedinca; jednakosti, različitosti i nediskriminaciji; pravdi i vladavini prava; odgovornosti i samoodgovornosti temeljenoj na pravima (Spajić-Vrkaš, Stričević, Maleš & Matijević, 2004.).

[14]

Obrazovanje o ljudskim pravima i za ljudska prava put je ka smanjivanju nejednakosti u obrazovanju i formiranju odgojno-obrazovnih ustanova gdje se neće vršiti selekcija prema narodnosti, kulturi, jeziku kojim su nas roditelji naučili govoriti ili socio-ekonomskom statusu. Obrazovanje o ljudskim pravima i za ljudska prava sastoji se ne samo od znanja o ljudskim pravima, nego ovisi i o razvoju vještina stavova koje su bitne kako bi se osoba aktivirala u zaštiti vlastitih i tuđih ljudskih prava. Na taj način ono stvara put k uspostavi okoline koja se temelji na uvažavanju ljudskih prava i temeljnih sloboda svih, bez diskriminacije.

PRIMJER : DISKRIMINACIJA MANJINA U ODGOJNO-OBRAZOVNOM SUSTAVU - ROMI I LJUDSKA PRAVA

Pod *pravima manjina* misli se na prava pojedinaca koji istovremeno pripadaju grupi brojčano manjoj od preostalog dijela stanovništva, od kojeg se razlikuju po jeziku, etničkom ili rasnom podrijetlu i/ili vjeroispovijesti (Spajić-Vrkaš, Stričević, Maleš & Matijević, 2004.). Proglašenjem 'Deklaracije o pravima osoba koje pripadaju nacionalnim ili etničkim, religijskim i jezičnim manjinama' 1994. godine na međunarodnoj razini, te 'Europske povelje o regionalnim i manjinskim jezicima' 1992. i 'Europske okvirne konvencije za zaštitu nacionalnih manjina' 1994. na europskoj razini, započinje intenzivan proces utvrđivanja, primjene, informiranja i nadzora zaštite prava manjina.

U poglavlju u kojem se govorilo o pravu na obrazovanje postavlja se pitanje koliko je obrazovanje dostupno, raspoloživo, prilagodljivo i prihvatljivo svima? Koliko je ono dostupno (što se odnosi na ukidanje svih pravnih, administrativnih i financijskih prepreka koje vode diskriminaciji i isključivanju pojedinaca) manjinama? Prilagodljivost se odnosi i na to da se obrazovanje prilagodi različitim skupinama djece i mladih. Gore navedeno nije ostvareno za pripadnike manjina, naročito za djecu Rome, jer na koliko se mjesta u udžbenicima spominje romska kultura, u koliko se škola može učiti romski jezik? Ne bi li prilagodljivost različitim skupinama djece i mladih značila upravo to? Postavlja se pitanje kako se može dogoditi da je u jednoj „državi znanja“ za kakvu se Republika Hrvatska bori i kakvom se Republika Hrvatska predstavlja, pravo na obrazovanje, neotuđivo i opće ljudsko pravo, uskraćeno tolikom broju djece i mladih, u toliko svojih aspekata? Iščitavajući gore spomenute zakone Republike Hrvatske, kao i njezin Ustav, mogla bih reći da teorijski i na papiru Republika Hrvatska štiti prava nacionalnih i etničkih manjina, no da se u praksi stvarnog svijeta i svakodnevnice zakonom propisane odrednice rijetko susreću. Članak 14. Ustavnog zakona o ljudskim pravima i slobodama i o pravima etničkih i nacionalnih zajednica ili manjina u Republici Hrvatskoj govori da: „*U jedinicama lokalne samouprave*

*i uprave u kojima etničke i nacionalne zajednice ili manjine čine relativnu većinu stanovništva, ako to dopušta broj polaznika, ustanovit će se zasebna školska ustanova ili zasebna školska odjeljenja s nastavom na jeziku i pismu te etničke i nacionalne zajednice ili manjine, **ukoliko to žele.***" Istaknut je spomenuti članak, i naglašen dio „ukoliko to žele“, zbog nedavnog događaja na području Republike Hrvatske u Osnovnoj školi u Orehovici, gdje je romska manjina izričito tražila miješane razrede (djece Hrvata i djece Roma), budući da se djeca Romi postizali zamijećeno bolje rezultate u miješanim razredima. Njihov zahtjev je odbijen, no romska se manjina tužila Europskom sudu za ljudska prava, te nakon nekoliko godina ipak dobila presudu u vlastitu korist. Odluka koja je prvotno donesena protivila se Ustavu RH, kao i nizu međunarodnih i europskih dokumenata koje je RH potpisala i ratificirala, te je romskoj djeci uskraćeno pravo na jednakost.

[16]

Spomenuta situacija pokazuje kako je neravnopravnost i diskriminacija u obrazovanju, unatoč mnogobrojnim tijelima i instrumentima zaštite ljudskih prava, izrazito čest slučaj. U tekstu je prikazana situacija Roma u odgojno-obrazovnom sustavu, budući da su pripadnici ove etničke manjine i dalje neprestano diskriminirani i omalovažavani, u svakodnevicu i u odgojno-obrazovnom sustavu.

INSTRUMENTI ZAŠTITE LJUDSKIH PRAVA ROMA

Vijeće Europe jedna je od prvih organizacija koja je priznala problem Roma. Od 1968. godine ta se organizacija zalaže za razumijevanje Roma i njihovih problema, te se uključuje u širenje informacija o njima; od 1993. akcija za njihovu zaštitu postaje dosljednija i bolje organizirana.

Mnogo godina brojne nacije šutjele su o postojanju Roma i njihovoj specifičnoj situaciji. Takvo ignoriranje „pomoglo“ je isključivanju te etničke manjine iz političkog, ekonomskog, kulturnog i društvenog života Roma, neovisno o tomu o kojoj se državi radilo. Spomenuto ignoriranje i

diskriminacija nastojala se ispraviti nizom općih dokumenata koji se bave pravima manjina, pa tako i Roma, ali i nizom specifičnih dokumenata koji se posebno bave romskom manjinom i poboljšavanjem kvalitete njihova života. To su prvenstveno preporuke Parlamentarne skupštine Vijeća Europe. Preporuka 563 (1969.) „o položaju Cigana i ostalih putnika u Europi“ prvi je dokument koji se usredotočuje na Rome/Cigane. Slijedi Preporuka R (1983.) „o nomadima bez države i nomadima neodređene nacionalnosti“, koja utemeljuje načela vezana za nediskriminaciju, boravište i kretanje, spajanje obitelji, veze s društvom te proširenu zaštitu. Preporuka 1203 (1993.) „o Ciganima u Europi“ naglašava da „Cigani zauzimaju posebno mjesto među manjinama“, te time prvi put daje Romima određeno mjesto i određenje, a pritom i značaj, potvrđujući da Romi „na različite načine uvelike doprinose kulturnoj raznolikosti Europe (...) bilo svojim jezikom i glazbom ili svojom trgovinom i obrtima“. Osim gore spomenutih značajne su i sljedeće preporuke: Preporuka 1353 (1998.) o „dostupnosti višeg obrazovanja manjinama“; Preporuka 17 (2001.) o „poboljšanju ekonomskog položaja Roma/Cigana i putnika u Europi; Preporuka 1557 (2002.) „o pravnom položaju Roma u Europi“.

Unatoč mnogobrojnim dokumentima, preporukama i programima koji se bave zaštitom prava Roma, trenutačna situacija romske populacije danas daleko je od zadovoljavajuće.

ROMSKA POPULACIJA DANAS

Romski narod diljem svijeta, osim njegove specifične kulture, obilježava još jedna zajednička odrednica, odnos dominantne kulture prema njima koji je obilježen neprihvatanjem, omalovažavanjem i diskriminacijom. Hrvatićevo (2004.) istraživanje socijalne distance pokazuje da je socijalna distanca prema Romima izrazito velika u odnosu na druge nacionalne i etničke skupine. Hrvatić (2004.) navodi nekoliko čimbenika koji bi mogli biti uzrok tomu: smanjen kontakt romskog i ne-romskog stanovništva, postojanje predrasuda spram Roma, te slabije poznavanje romske kulture. Činjenica

je da Romi zbog svoje raštrkanosti i transnacionalnog identiteta čine posebnu povijesnu manjinu. Većina država u kojima žive Romi o njima ne vode statistiku. Njihov bi ukupan broj u Europi mogao biti između 7,5 i 14,5 milijuna – što su najviša i najniža procjena stručnjaka (Perotti, 1995.).

„Gadji“ (romski naziv za ne-Rome) i Romi oduvijek su bili u lošim, neprijateljskim odnosima. To neprihvatanje toliko je jako da ga se izražava javno i otvoreno, ponekad i s određenim ponosom u glasu, bez ikakva straha od osuđivanja. U selima i gradovima te u čitavim državama sve ujedinjava pomisao na omražene Rome i njihov „neuredan i nepošten“ način života. „EU kao 'domovina' Roma, a Romi simbol europskog ujedinjenja, romantični je koncept iznesen u krilu europskih institucija devedesetih godina prošlog stoljeća.“ (Novak, 2005.) – trenutačna situacija jest „europsko ujedinjenje“, ali po pitanju netrpeljivosti i neprihvatanju romske populacije. Kao potencijalni uzroci neprestane diskriminacije romskog naroda i loših odnosa Roma i ne-Roma moguća su dva razloga: Romi kao nomadski narod bez domovine, te proces samoispunjujućeg proročanstva.

[18]

„Romi imaju jedino zemlje-domaćine; oni nemaju ni matičnu zemlju ni zemlju na koju bi se mogli barem simbolično pozvati. Nema 'Romlanda', pa nema ni diplomatskih predstavništva ni bilateralnih sporazuma.“ (Perotti, 1995, 45). U današnjem društvu čiji se razvoj temelji na međunarodnoj konkurentnosti biti narod bez države fizički određenih granica vodi isključivo diskriminirajućem položaju u kome se trenutačno nalazi romski narod.

Odnosi između Roma i ne-Roma oduvijek su bili loši. U Europi se broj Roma koje su nacisti istrijebili između 1943. i 1945. godine procjenjuje na između 250.000 i 400.000 (Perotti, 1995.). No u priči o nacističkim nemoralnim postupcima Romi jedva da se i spominju. Jednostavno, svi ti ljudi, sve te osobe, kao da su nestale, nije ih se zaboravilo, ni zanemarilo, oni čak nisu vrijedni ni spomena. Ovakvo postupanje s narodom kroz povijest, kao i

po nemoralu slično postupanje prema njima danas, dovodi do izrazito negativnih emocija Roma prema „gadjima“. Kroz godine povijesti temeljna vrijednost i ona do koje oni najviše drže postala je: „mi protiv svijeta“. Njihova borba da zadrže vlastiti jezik daleko od svijeta „gadja“ sve je više njihova glavna preokupacija. To je njihov instrument u borbi protiv politika asimilacije – glavne politike kojom se dugo godina vodio, a često se i još danas vodi, dominantni narod u odnosu s Romima. Učiniti ih što sličnijima nama, pritom se ne obazirući na to što će oni izgubiti vlastiti identitet –ono je čemu se teži(lo). Izrazito nam je teško promijeniti već i samo jedan naš stav, a kako bi tek reagirali da netko od nas traži da promijenimo sve što jesmo i sve što smo ikada bili? Nije li logično da se Romi toliko bore protiv „gadja“ kad im oni nastoje oduzeti sve ono što oni jesu? Taj „rat protiv politika asimilacije“ prenio se i u područje odgoja i obrazovanja, te je zbog loših odnosa između dominantne kulture i Roma malo Roma uključeno u obrazovni sustav, a još ih manje završava škole.

ODGOJ I OBRAZOVANJE ROMA

Loše obrazovanje Roma uzrok je i posljedica njihova lošeg materijalnog stanja, loših uvjeta stanovanja i zdravlja, te izrazito visokog postotka nezaposlenosti. Romi žive u lošim stambenim uvjetima, što dovodi do lošeg zdravstvenog stanja, što njihov životni vijek čini izrazito kratkim za današnje doba. Nestajanje tradicionalnih romskih zanimanja; kovača, kotlara, koritara, trgovaca konjima i slično, dovodi ih do toga da nemaju materijalnih sredstava za život. To pak dovodi do jedne od današnjih najvećih predrasuda o Romima, a to je da svi prose jer ne žele raditi. No, bez formalnog obrazovanja mogućnosti zaposlenja izrazito su male (ili nikakve), a tome, dakako, pridonosi i općenita netrpeljivost prema ovom narodu.

Jedan od glavnih ciljeva svih onih koji se bore za prava Roma jest uključiti što više Roma, kako djece tako i odraslih, u sve oblike formalnog obrazovanja: od predškole do fakulteta. Prema popisu stanovništva u Republici

Hrvatskoj iz 2001. godine, 55% evidentiranih Roma starijih od 15 godina je nepismeno. Nadalje, od 3 000 do 5 000 romske djece nije obuhvaćeno predškolskim odgojem, dok samo 27% od upisanih osnovnoškolaca uspijeva završiti osnovnu školu. Podaci o srednjoškolskom obrazovanju jednako su zastrašujući. Samo 7% romske populacije upisuje srednju školu, a završava je samo 3,5%.

Jedan od razloga zašto Romi odbijaju uključivanje svoje djece u oblike formalnog obrazovanja jest taj da oni smatraju obrazovanje oružjem dominantne grupe u nastojanjima da ih se asimilira. S obzirom da nijedan stupanj formalnog obrazovanja nije prilagođen obrazovanju Roma, ne možemo reći da su daleko od istine. Želimo li u sustav odgoja i obrazovanja uključiti romsku djecu, moramo im to i pokazati vlastitim postupcima. Primarno je nužna prilagodba po pitanju nastavnika, udžbenika i samog nastavnog plana i programa. Nastavnici moraju biti upoznati s romskom kulturom kako bi je mogli i poštivati, ne zaustavljajući se tek na kratkim tečajevima, iako su i oni dobar početak. Osim toga, bitno je uključiti romsku kulturu, tradiciju i povijest u nastavni plan i program, govoreći o njoj i ističući je kao kulturu koja obogaćuje društvo u cjelini. Naravno, da bi to bilo moguće, prvenstveno je potrebno spomenuti Rome barem jednom u udžbenicima povijesti, jer to je poglavlje očito potpuno izostavljeno. Potrebno je bolje upoznavanje s poviješću romskog naroda, kulturnim i tradicijskim postignućima, upoznavanje *romani chiba*, romskog jezika i dijalekta kojim govore Romi, očuvanje nacionalnog identiteta i razvoj samosvijesti o pripadanju romskom narodu, te upoznavanje romske umjetnosti. Kako bi se ovi zahtjevi mogli ispuniti nužno je usklađivanje sustava odgoja i obrazovanja s načelima interkulturalizma.

Uvažavajući stvarno jezično stanje za učenike Rome, Hrvatić (2000) navodi tri tipa-modela realiziranja nastave na romskom jeziku koje bi bilo potrebno ustrojiti:

- Tip-A osnovne škole – predviđen je za područja, odnosno okruženja sa znatnijim brojem učenika Roma, gdje je *romana chib* dominantan u komunikaciji romske djece, a nepoznavanje jezika dominantne kulture predstavlja izrazitu poteškoću u ostvarivanje nastavnog programa. Cjelokupna nastava bi se održavala na romskom jeziku, prema usvojenom redovitom nastavnom programu, uz dodatne nastavne sadržaje iz romskog jezika i književnosti, povijesti, zemljopisa, likovne i glazbene kulture.
- Tip-B osnovne škole – ostvario bi se u okruženjima u kojima je znatniji broj učenika Roma, gdje učenici poznaju romski jezik i jezik dominantne kulture u dostatnoj mjeri da mogu pratiti nastavu na oba jezika – dvojezična, višejezična okružja. Dvojezičnu nastavu mogu polaziti učenici Romi i ne-Romi, što je posebno važno za međusobno razumijevanje i bolju integraciju Roma.
- Tip-C osnovne škole – nastavni program jednak je kao i za nastavu na hrvatskom jeziku, a učenici Romi polaze izbornu (fakultativnu) nastavu iz dopunskog nacionalnog programa: s predmetima kao što su romski jezik i književnost, romska povijest, kultura i umjetnost Roma itd. - u funkciji očuvanja nacionalnog i kulturnog identiteta.

[21]

Za bilo koji od ovih tipova pristupa osnovnoškolskom obrazovanju Roma nužna je prilagodba udžbenika i priručnika (npr. za Tip-A romske početnice i udžbenici na romskom jeziku), prilagođavanje nastavnih sredstava te izobrazbu učitelja Roma (ili učitelja ne-Roma koji poznaju romski jezik i kulturu).

Suočeni sa zahtjevima škole, Romi s pravom čekaju bolje dane. „**Na onima je oko njih da pokažu da se škola može promijeniti i zajedno s Romima osmisliti obrazovanje koje bi odgovaralo objema stranama.**“ (Perotti, 1995, 45).

UMJESTO ZAKLJUČKA

„Dok romska naselja budu odlagališta otpada bez kanalizacije i struje, dok gradske vlasti i policija budu maltretirali 'nomade'.

Dok ih javno mnijenje i vlasti budu odbacivali neće biti moguće da naša djeca pohađaju škole.

Gore spomenuto mora voditi promjeni zakonskih odredbi o Romima i primjeni barem tih nekoliko rijetkih pozitivnih odredbi koje postoje u statutima.

Sve dok se loše obaviješteni, nestručni posrednici budu postavljali između nas i vlasti, govorili u naše ime, njihovi će interesi biti važniji od interesa naše skupine, naše povijesti kao nomada, i neće se obazirati na način života utemeljen na našoj kulturi, ... neće biti napretka.

Dok nas se na svim područjima bude ometalo.

Dok takva politika ustraje u svojoj sadašnjoj nesuvislosti jer nas, zapravo, pokušava uklopiti i onemogućiti prikladno uklapanje koje želimo, naš se problem neće riješiti.

I, naposljetku, dok pedagogija koja bi poštivala naš identitet i potrebe još nije osmišljena, loše će ocjene biti naša i vaša sudbina..."

(tekst preuzet iz „Gypsy children and school”, prema Perotti, 1995, 47)

Želimo li promjenu u našem odgojno-obrazovnom sustavu, želimo li škole koje će prihvatiti sve, i koje će uspjeti razviti potencijale svakog djeteta, koje će omogućiti da dijete ostane ono što jest i što voli, ono što ga čini, a da ga pritom obrazovni sustav ne „ispljune“ van, treba nam odgoj i obrazovanje

ZA ljudska prava, obrazovanje O ljudskim pravima i obrazovanje PUTE M ljudskih prava. Treba nam budućnost u kojoj ćemo cijeniti to što drugi jesu i na raznolikosti gledati kao na bogatstvo ovog svijeta. Trebaju nam nove generacije koje će biti odgajane da ne diskriminiraju, da žive u duhu tolerancije i interkulturalizma, a to možemo postići odgojem i obrazovanjem o ljudskim pravima i za ljudska prava, koje je početak procesa stvaranja kulture mira temeljene na ljudskim pravima i slobodama svih.

LITERATURA:

Dürr, K., Martins, I.F. & Spajić-Vrkaš, V. (2002). Učenje za demokratsko građanstvo u Europi. Zagreb: Centar za istraživanje, izobrazbu i dokumentaciju u obrazovanju za ljudska prava i demokratsko građanstvo

Fonseca, I. (2005). Sahrinite me uspravno – cigani i njihov put. Zagreb: Pelago

Gottlicher, D., Milatić, T. & Sočanec, B. (ur). (1999). 50. Obljetnica Opće deklaracije o ljudskim pravima: Zbornik izlaganja. Zagreb: Ministarstvo znanosti i tehnologije

- a. Sočanec, B. – Opća deklaracija o ljudskim pravima UN i aktivnosti koje RH provodi u zaštiti i promociji ljudskih prava – 13-15
- b. Vuković, M. – Opća deklaracija o pravima čovjeka – 50. godina poslije proglašenja, 16- 18
- c. Kiš, M. – Prava nacionalnih manjina kao specifična ljudska prava – 23-26
- d. Crnić, J. – Na marginama opće deklaracije o ljudskim pravima, 27-36
- e. Sokol, S. – Ustavnopravna zaštita ljudskih prava u RH, 37-40

Hrvatić, N. (2000). Odgoj i izobrazba Roma u Hrvatskoj. *Društvena istraživanja*, 9 (2-3), 267-290

Hrvatić, N. (2004). Romi u Hrvatskoj: od migracija do interkulturalnih odnosa. *Migracijske i etničke teme*, 20(4), 367-385

Perotti, A. (1995). Pledoaje za interkulturalni odgoj i obrazovanje. Zagreb: Educa 19

Piršl, E. Interkulturalna osjetljivost kao dio pedagoške kompetencije. U: V. Previšić, N. N. Šoljan, N. Hrvatić (ur.). *Pedagogija – prema cjeloživotnom obrazovanju i društvu znanja*. Zagreb: Hrvatsko pedagoškijsko društvo, 2007, 275-292

Pongrac, Z. (2003). Gjelem, gjelem. Zagreb: Profil

Spajić-Vrkaš, V. (ur). (2001). Zbirka međunarodnih i domaćih dokumenata. Zagreb: Hrvatsko povjerenstvo za UNESCO

Spajić-Vrkaš, V. (2002). Odgoj o obrazovanje za demokratsko građanstvo u Hrvatskoj – izvješće Zagreb: Centar za istraživanje, izobrazbu i dokumentaciju u obrazovanju za ljudska prava i demokratsko građanstvo

Spajić-Vrkaš, V., Stričević, I., Maleš, D. & Mijatović, M. (2004). Poučavati prava i slobode. Zagreb: Istraživačko-obrazovni centar za ljudska prava i demokratsko građanstvo

Stina, 2005, br. 25 (broj posvećen položaju i zaštiti Roma)

JULIJA KRANJEC, DOMAGOJ MORIĆ, DANIJELA PERIĆ

MIROVNO OBRAZOVANJE – ODGOJ ZA MIR I NENASILJE

[26]

Mirovno obrazovanje jedan je od segmenata odgoja i obrazovanja za ljudska prava i demokratsko građanstvo. Odgoj i obrazovanje za demokratsko građanstvo u središte stavlja usvajanje vještina i znanja potrebnih za osobni rast i razvoj te participaciju u društvu – životu zajednice i političkim procesima². Koncept odgoja i obrazovanja za demokratsko građanstvo usredotočuje se na učenje o demokraciji, u demokraciji i za demokraciju te kao nužan sastavni dio u sebi integrira teme koje se podudaraju s učenjem o miru, za mir i u miru.

S obzirom na to da ne postoji univerzalna definicija mira, iako bi se većina teoretičara složila da je mir i proces i cilj te da se na njemu treba sustavno raditi, teško je definirati i precizno odrediti što to mirovno obrazovanje jest. Ipak, uzimajući u obzir brojna ograničenja poput nedostatka literature o ovoj temi, u nastavku teksta pokušali smo razmotriti temeljna polazišta, odnosno sadržaje, metodologiju i vrijednosti samog obrazovanja za mir i nenasilje te primjere dobre prakse. Kako u formalnom osnovnom i srednjem obrazovanju u Hrvatskoj nema programa koji bi se isključivo bavio mirovnim obrazovanjem, želja nam je ovim tekstom obrazložiti zašto je takvo obrazovanje važno za buduće naraštaje i zašto takva vrsta obrazovanja treba biti dio obaveznog obrazovnog programa.

²Emina Bužinkić (prema: Vijeće Europe, 2002.): Polazište obrazovanja za mir – integracija mirovnih vrijednosti, sadržaja i metodologije u formalni obrazovni sustav. „Zvoni za mir“ – Centar za mirovne studije, Mreža mladih Hrvatske, MAP Savjetovanja

INSTITUCIONALNI OKVIR

Nacionalnim programom odgoja i obrazovanja za ljudska prava i demokratsko građanstvo Vlade Republike Hrvatske iz 1999. godine (u nastavku: Nacionalni program) u odgojno-obrazovni sustav formalno su uvedeni sadržaji usmjereni na građansko obrazovanje, obrazovanje o ljudskim pravima, miru i nenasilju te demokratskom sustavu. Nacionalni program obuhvaća sljedeće sadržaje:

- Odgoj za ljudska prava
- Odgoj za demokratsko građanstvo
- Identitetni i interkulturalni odgoj i obrazovanje
- Odgoj za mir i nenasilno rješavanje sukoba
- Odgoj za održivi razvoj
- Odgoj za sprječavanje predrasuda i diskriminacije
- Istraživanje humanitarnog prava i sl.

Ovakav program ostvaruje se na nekoliko načina: interdisciplinarno, kao izborni predmet, kao izvannastavne aktivnosti u vidu projekta, kroz izvanškolske aktivnosti, sustavno kroz cjelokupni školski plan i program. Program se primjenjuje na način da je odgoj i obrazovanje za ljudska prava ujedinen od I. do IV. razreda osnovne škole, dok su u predmetnoj nastavi od V. do VIII. razreda izrađena dva posebna programa: program odgoja i obrazovanja za ljudska prava i program građanskog odgoja².

Sadržaj **Nacionalnog programa** integriran je u sklopu Nacionalnog okvirnog kurikulumu (NOK) za predškolski odgoj i obrazovanje u osnovnoj i srednjoj školi. U NOK-u postoje dvije međupredmetne teme koje se nedovoljno dotiču sadržaja mirovnog obrazovanja, a to su ***Osobni i socijalni razvoj i Građanski odgoj*** koji sadrži najviše tema vezanih uz mirovno obrazovanje. Na taj bi se način obrazovanje i odgoj o miru i nenasilju trebalo provoditi u okviru različitih predmeta i aktivnosti. Glavni nedostaci provedbe postojećeg programa odnose se na njegovu neobaveznost, na nedostatnu

[27]

²HNOS – Hrvatski nacionalni obrazovni standard (2008.); Nastavni plan i program za osnovne škole.

i neujednačenu sadržajnu i metodološku osmišljenost programa te na nedostatnu edukaciju nastavnog osoblja. Stoga je Hrvatska i dalje jedna od rijetkih zemalja u Europi koje nemaju sustavno građansko obrazovanje u sklopu obveznog školovanja, što zemlju i njezine građane stavlja u nezavidnu poziciju.

VRIJEDNOSNO OBRAZOVANJE

Vrijednosti su ideje ili vjerovanja o poželjnim ciljevima ili ponašanjima koja nadilaze specifične situacije, usmjeravaju odabir i procjenu ponašanja te su hijerarhijski organizirana u sustave vrijednosti s obzirom na njihovu relativnu važnost za pojedinca (Schwartz i Bilsky, 1987.). Također, brojni autori smatraju da pojedinci uopće nisu svjesni niti razmišljaju o vlastitim vrijednostima dok se ne nađu u nekoj konfliktnoj situaciji, ili u situaciji donošenja odluke koja zahtijeva određeno promišljanje (Kluckhohn, 1962.; Tetlock, 1986.; Schwartz, 1992.). Naglašavaju kako se vrijednosti tek tada aktiviraju i usmjeravaju ponašanje pojedinca, odnosno da tek u takvim situacijama pojedinac zapravo postaje svjestan vlastitih vrijednosti.

[28]

Osim toga, u političkim, ekonomskim i društvenim kritikama sve češće slušamo o krizi vrijednosti i eroziji vrijednosnog sustava. Nerijetko čitamo kako su kriminal, nasilje i apatija prema patnji drugih zahvatili sve aspekte života. Slijedom toga, i obrazovni sustav te njegova kvaliteta dovode se u pitanje, jer je obrazovanje to koje u našem društvu ima, odnosno koje bi trebalo imati, odgovornu ulogu da svakom pojedincu omogući razvoj fizičkih, mentalnih, intelektualnih, emocionalnih i duhovnih sposobnosti te izgradi integrirane osobe. U tom smjeru ulogu obrazovanja vidi i Jean Piaget, koji kaže kako je „**osnovni cilj obrazovanja stvoriti osobe koje su sposobne raditi nove stvari, a ne samo ponavljati ono što su prijašnje generacije već napravile - pojedince koji su kreativni, inventivni i pronalazači.**”³

³<http://www.un.org>

Upravo iz prije naglašene uloge vrijednosti u životu pojedinaca, a posljedično i u kvaliteti života neke zajednice, proizlazi nužnost vrijednosne edukacije. Vrijednosna edukacija podrazumijeva planirane edukacijske aktivnosti usmjerene ka razvoju određenih stavova, vrijednosti, emocija i ponašanja osoba koje u edukaciji sudjeluju. Ona ne podrazumijeva gotovu listu „receptata“ o tome što je dobro a što ne, već je ta edukacija snažno obilježena transformacijom pojedinca/-ke jer promiče neprestano propitivanje i vrednovanje sebe, drugih, interpersonalnih odnosa i okruženja. Polazimo li od važnosti (vrijednosnog) obrazovanja, primjećuje se kako kvantiteta obrazovanja nezaustavljivo raste, dok se kvaliteta smanjuje.

Vrijednosna edukacija ima zadatak kod djece i mladih promicati osnovne kvalitete kao što su suradnja, pravednost, solidarnost, mir, nenasilje, jednakost, ravnopravnost, socijalna pravda i dr., osposobiti ih da postanu odgovorni i aktivni građani, kako u privatnom tako i u društvenom životu, te razvijati kod njih odgovarajuće stavove prema drugima i drugačijima, prema demokratskom i građanskom sudjelovanju.

[29]

U tom je slijedu mirovno obrazovanje logički nastavak ako za cilj imamo razvijanje kulture mira. Cilj takvog obrazovanja je, uz prije navedene karakteristike, omogućiti da građani/-ke osvijeste lokalne i globalne probleme, da imaju razvijene vještine za nenasilnu transformaciju sukoba i kritičko mišljenje, da se poštuju standardi ljudskih prava i jednakosti, da se cijeni kulturološka raznolikost, a da se prema ekologiji njeguje održivi pristup.

Kad se govori o mirovnom obrazovanju, važno obilježje je i usklađenost, odnosno kompatibilnost između vrijednosti koje se promiču, sadržaja o kojima se poučava i metoda koje se koriste. Trenutačna situacija u obrazovnom sustavu takva je da se primarni značaj pridaje prijenosu znanja (i njegovanju profesionalnih vještina), dok su ostala dva instrumenta

edukacije, iskustvo i utjecaj zapostavljeni. U sustavu obrazovanja, gdje su transfer znanja i obrazovanje gotovo poistovječeni, a pridržavanje rasporeda satnica programa i silabusa mehaničko i vrlo kruto, u središtu pozornosti nije dijete i proces, nego knjige, učitelj, nastavni plan i program. Takav sustav mogli bismo nazvati „anti-vrijednosnim“ jer je snažno prisutna tendencija koja promiče ideju da je polaganje ispita radi pukog stjecanja formalno priznatog višeg stupnja obrazovanja cilj odgoja i obrazovanja. Osim toga, samim revidiranjem postojećih programa teško bi se ostvarilo uvođenje vrijednosnog obrazovanja te je potrebno da čitav odgojno-obrazovni program počiva na vrijednostima koje na kraju krajeva propisuje i sam Ustav (čl.3) Republike Hrvatske kao i brojne preporuke Vijeća Europe i Ujedinjenih naroda.

Kod vrijednosne edukacije, a ujedno i mirovne, interaktivna, participativna metodologija, uz kombinaciju radioničarskog, iskustvenog učenja i teorije, kao koncept postiže maksimalni efekt i *efikasnost učenja o miru za mir u miru*. Argumenti koji se najčešće mogu čuti protiv vrijednosne edukacije su sljedeći: nedovoljno jasan konceptualni okvir, nedostupnost prigodnih materijala i literature, odnosno modula za učenje, tendencija tretiranja vrijednosne edukacije kao još jednog školskog predmeta, nedostatak administrativne prakse (npr. ocjenjivanje) te nepostojanje širokog raspona orijentacijskih programa za učitelje, ravnatelje i drugo školsko osoblje.

Mirovno obrazovanje – odgoj za mir i nenasilje

Poput obrazovanja o ljudskim pravima i demokratskom građanstvu, mirovno obrazovanje dio je šireg poticaja k uspostavljanju odgoja i obrazovanja za demokratsko građanstvo koji u središte stavlja usvajanje znanja i vještina potrebnih za osobni rast i razvoj te participaciju u društvu – životu zajednice i političkim procesima⁴. Mirovno obrazovanje neposredno razvija kulturu

⁴Emina Bužinkić (prema: Vijeće Europe, 2002.): Polazište obrazovanja za mir – integracija mirovnih vrijednosti, sadržaja i metodologije u formalni obrazovni sustav. „Zvoni za mir“ – Centar za mirovne studije, Mreža mladih Hrvatske, MAP Savjetovanja

mira, integrirajući vrijednosti, sadržaje i metodologiju participativnog, ravnopravnog i transformativnog učenja i djelovanja. Jedno od mogućih shvaćanja pojma edukacija za mir jest da je ona poticanje i osnaživanje građana i građanki za preuzimanje aktivne uloge u smanjenju nasilja i poticanju društvene pravde na svim društvenim razinama, od osobne do institucionalne⁵. Mir nije samo nedostatak rata i eskalacije nasilja, mir nije samo stanje već put prema izgradnji društva s manje nasilja i više društvene pravde. Društvo s manje nasilja i više društvene odgovornosti i pravde obuhvaća svjesnost o problemu, vještine za nenasilno reagiranje na nepravde, pa i sankcioniranje diskriminacije i povrede ljudskih prava.

U različitim dijelovima svijeta mirovno obrazovanje odnosi se na: obrazovanje za transformaciju sukoba, interkulturalno razumijevanje i ljudska prava, kritičku pedagogiju, pedagogiju oslobođenja i osnaživanja, učenje životnih vještina, razvoj i druge oblike⁶. Učenje za nenasilje i izgradnju mira zahtijeva kombinaciju teorije o miru i demokraciji i prakse demokracije i izgradnje mira. Međutim, da bi se shvatila važnost uvođenja mirovnog obrazovanja potrebno je definirati ciljeve, sadržaje, vrijednosti i metodologiju istog.

Obrazovanje za mir potiče usvajanje i korištenje znanja, vještina i stavova, a cilj mirovnog obrazovanja nije samo reproduciranje postojećih znanja i obrazaca nego transformiranje obrazaca koji u sebi nose nepravdu i nasilje. Programi obrazovanja za mir imaju sljedeće ciljeve: podizanje svijesti o vrstama nasilja, nepravdi, diskriminaciji; podizanje razine znanja

⁵Iva Zenzerović – Šloser: Edukacija za mir – 20 poticaja za buđenje i promenu – o izgradnji mira na prostoru bivše Jugoslavije, Centar za nenasilnu komunikaciju, Beograd – Sarajevo, 2007.

⁶Iva Zenzerović – Šloser: Stjecanje kompetencija: osnovna metodološka načela i sadržaji koji nas educiraju za mir. „Zvoni za mir“ – Centar za mirovne studije, Mreža mladih Hrvatske, MAP Savjetovanja

i jačanje kapaciteta sudionika i sudionica za nenasilno djelovanje ili rad na razumijevanju nasilja i vještinama nenasilja; poticanje i osnaživanje sudionika i sudionica za promjenu odnosa i nenasilno djelovanje u svom okruženju; propitivanje i mijenjanje hijerarhijskih modela organizacije društva; propitivanje vlastitih identiteta; osvještavanje predrasuda i stereotipa; osvještavanje vlastitog ophođenja u nasilnim i stresnim situacijama; osvještavanje o kršenjima i usvajanje znanja o zaštiti ljudskih prava.⁷

Za ostvarivanje prethodno navedenih ciljeva izuzetno su važni teme i sadržaji koji propituju vlastiti identitet, odnos prema drugima, osobne predrasude i društvene stereotipe. Neki od sadržaja mirovnog obrazovanja za koje smatramo da su itekako važni za našu tranzicijsku zemlju su sljedeći: nenasilna komunikacija, razumijevanje sukoba i nenasilna transformacija sukoba, izgradnja povjerenja u grupi, rad na vještinama timskog rada, rad na predrasudama i stereotipima, osvještavanje diskriminacije, propitivanje rodni stereotipa – položaja muškaraca i žena u društvu, razumijevanje nasilja i nenasilno djelovanje, suočavanje s prošlošću, analiziranja odnosa moći u društvu i poticanje moći suradnje, ljudska sigurnost, izgradnja mira, upoznavanje s mehanizmima prava, zaštita okoliša i održivi razvoj. Mirovno obrazovanje smatramo izuzetno važnim područjem jer preko njega djeca i mladi u Hrvatskoj mogu usvojiti neke od sljedećih vještina i znanja, te na taj način razvijati vlastite stavove.

Vještine: komunikacija, aktivno slušanje i refleksija; suradnja; empatija i suosjećanje; kritičko mišljenje i rješavanje problema; medijacija, pregovaranje; nenasilna transformacija sukoba; strpljivost i suzdržljivost; odgovorno građanstvo; kreativnost; vještine vođenja i vizija.

Znanja: prepoznavanje predrasuda; poznavanje sadržaja vezanih za: sukobe i rat, mir i nenasilje, zaštitu okoliša i ekologiju, nuklearno i drugo

⁷Iva Zenzerović – Šloser: Edukacija za mir – knjiga ili web stranica?; 20 poticaja za budenje i promenu – o izgradnji mira na prostoru bivše Jugoslavije, Centar za nenasilnu komunikaciju, Beograd – Sarajevo, 2007.

oružje, pravdu i moć, teorije analize, prevencije i transformacije sukoba; različite kulture, rase, rodnu ravnopravnost; ljudska prava, globalizaciju, rad, siromaštvo i međunarodnu ekonomiju, međunarodno pravo, rad Ujedinjenih naroda, Vijeća Europe i drugih međunarodnih standarda i mehanizama, zdravlje, trgovina drogama i dr.

Stavovi: samopoštovanje, suosjećanje, tolerancija i uvažavanje različitosti, uvažavanje ljudskog dostojanstva, interkulturalno razumijevanje, osviještenost rodni razlika, socijalna odgovornost, solidarnost, brižnost, svjesnost o zaštiti okoliša.

Obrazovanje za mir uobičajeno je provoditi kroz niz kreativnih radionica i dinamičnih treninga jer na taj način sudionici aktivno pristupaju problemu i imaju mogućnost iskustvenog učenja.⁸ Neke od metoda rada obrazovanja za mir su: individualan rad, rad u manjim skupinama, vođena diskusija u velikoj grupi, oluja ideja, crtanje, modeliranje, gluma. Sadržaji, a još više metode rada obrazovanja za mir, primjenjivi su u širokom spektru aktivnosti i procesa jer je u njihovom temelju otvorena i nenasilna komunikacija i usmjerenost na suradnju i rad u timu. Upravo na taj način mirovno obrazovanje doprinosi razvoju zdravih ličnosti i korak je prema svijetu bez nasilja kojem, vjerujemo, većina teži.

[33]

PRIMJER ODGOJA I OBRAZOVANJA ZA MIR I NENASILJE

„Za sigurno i poticajno okruženje u školama“ – UNICEF

Elementi mirovnog obrazovanja zasigurno se nalaze u projektu „Za sigurno i poticajno okruženje u školama“ Ureda UNICEF-a za Hrvatsku koji se počeo provoditi krajem 2003. kampanjom u medijima za podizanje svijesti javnosti o problemu nasilja u školama. Od početka provedbe programa do danas u program se uključilo više od 250 škola u Hrvatskoj. Projekt je zamišljen kao

⁸Iva Zenzerović – Šloser: Edukacija za mir – 20 poticaja za buđenje i promenu – o izgradnji mira na prostoru bivše Jugoslavije, Centar za nenasilnu komunikaciju, Beograd – Sarajevo, 2007.

višegodišnje nastojanje kako bi se promijenili stavovi, razina tolerancije prema nasilju, potaknula suradnja i uvažavanje te spriječila daljnja pojava nasilnog ponašanja među djecom. Neki od ciljeva projekta su: povećati razinu osviještenosti o problemu kod djece, zaposlenika škole, roditelja i lokalne zajednice; povećati razinu znanja o načinima i mehanizmima djelovanja u školi; potaknuti spremnost na akciju i promjene kod svih zaposlenih, djece, roditelja i čimbenika u društvenoj sredini; stvoriti sustav podrške i zaštite djeci koja trpe nasilje ili se ponašaju nasilno; uključiti djecu, zaposlene, roditelje, stručnjake i lokalnu zajednicu u proces promjena ponašanja i stvaranja drugačije klime u školi.

Osnovni način rada su radionice za učitelje koje vode educirani mentori prema razrađenom UNICEF-ovom programu i projektnom planu. Cilj je osposobiti nastavni kadar za rad s djecom na prevenciji nasilja i educirati učitelje za intervenciju. Na taj način mentori postupno pomažu školama izgraditi zaštitnu mrežu i organizirati odgovor cijele škole na nasilje. Projekt predstavlja kontinuirani rad svih zaposlenih koji vode školu kroz proces „7 koraka do sigurnije škole“:

1. KORAK: Učenici, roditelji, nastavnici i drugi zaposlenici škole svjesni su problema vršnjačkog nasilja
2. KORAK: Škola gradi zaštitnu mrežu – definirani elementi zaštitne mreže
3. KORAK: Zaštitna mreža funkcionira uz jasne mjere i postupke
4. KORAK: Utvrđen sustav upućivanja složenijih slučajeva prema drugim službama u zajednici, uspostavljanje suradnje s lokalnom zajednicom
5. KORAK: Žrtve nasilja traže pomoć
6. KORAK: Mreža pruža pomoć djeci koja trpe nasilje ili se ponašaju nasilno u školi, a načini pomaganja poznati su i primjenjivi
7. KORAK: Učenici, roditelji i učitelji školu smatraju sigurnim mjestom za djecu

DOSADAŠNJA POSTIGNUĆA:

- više od 280 škola u više od 100 mjesta diljem Hrvatske uključilo se u projekt
- 143 škole uspješno su završile program i dobile priznanje „Škola bez nasilja“
- preko 140 000 učenika sudjeluje u programu
- program u školama provodi više od 10 000 učitelja
- do sada je dobrovoljnim priložima građana prikupljeno više od 5 000 000 kuna
- u školama je podijeljeno više od 130 000 priručnika za roditelje i više od 140 000 radnih bilježnica za djecu na temu sprječavanja vršnjačkog nasilja
- tiskano je 3 000 Priručnika za učitelje koji su besplatno distribuirani školama uključenim u projekt
- svaki učenik proveo je najmanje 40 školskih sati učeći i razgovarajući o problemu vršnjačkog nasilja
- više od 4 000 djece educirano je za vršnjake pomagače

[35]

Rezultati pokazuju da su u školama u kojima se provodi UNICEF-ov projekt prevencije nasilja i zlostavljanja vidljive mnoge promjene. Tako je broj djece koja su zlostavljana često i opetovano prepolovljen (10,4% → 4,64%), a broj djece nasilne prema drugoj djeci smanjio se gotovo 3 puta (11,98% → 3,21%). Značajno je porastao broj djece koja se aktivno uključuju u zaustavljanje nasilja u školi. Prema iskazu djece više od 63% učitelja pokušava uvijek ili često zaustaviti nasilje, a smanjen je broj učitelja koji se osjećaju bespomoćno (40% → 27%). U školama koje provode program prepoznaju se svi oblici diskriminacije i nasilja, što su neka od temeljnih polazišta mirovnog obrazovanja.

→ **ANALIZA PROGRAMA, AKTIVNOSTI I PROJEKATA**

Analizirajući podatke koji se tiču odgoja i obrazovanja za ljudska prava i demokratsko građanstvo dostupnih na internetskim stranicama Agencije za odgoj i obrazovanje (u daljem tekstu: AZOO) te raznih drugih, osnovnih i srednjih škola, naglasak je bio stavljen na one sadržaje i metode koje su obuhvaćene mirovnim obrazovanjem. Dakle, najrelevantnije podatke dobili smo iz sljedećih kataloga AZOO-a: *Državna Smotra projekata iz područja Nacionalnog programa odgoja i obrazovanja za ljudska prava i demokratsko građanstvo*⁹, *Izvješće o učinjenim i planiranim aktivnostima u području odgoja i obrazovanja za ljudska prava i demokratsko građanstvo u 2009. godini*¹⁰, te *iz Školskih preventivnih programa zloupotrebe sredstava ovisnosti i prevencije nasilja*.

Na Državnoj smotri predstavljeni su projekti koji moraju zadovoljiti određene kriterije, primjerice, trebaju povezivati škole, roditelje i lokalne zajednice na rješavanju zajedničkih društvenih problema. Što se tiče metoda rada, moraju omogućiti iskustveno učenje, stjecanje vještine komunikacije i zastupanja vlastitih stavova te stjecanje prezentacijskih vještina na razini razreda, škole i lokalne zajednice. Riječ je, dakle, o projektima koji istražuju i nude rješenja za probleme javnih politika te onima koji se planiraju dugoročno.

U smotri je sudjelovalo 12 projekata u području razredne nastave u kojima je na školskoj razini sudjelovalo oko 650 učenika. U višim razredima osnovne škole bilo je 13 projekata u kojima je sudjelovalo oko 600 učenika, a iz srednje škole i učeničkih domova bilo je 12 projekata u kojima je sudjelovalo oko 900 učenika.

Jedan je od istaknutih projekata, kojih je općenito jako malo, Projekt građanin. Cilj tog projekta je da učenici nauče prepoznati problem, da odaberu problem koji žele riješiti, da prikupe podatke o problemu koji

⁹ http://www.azoo.hr/admin/fckeditor/File/Smotra%20projekata%202009_.pdf (26. rujna 2010.)

¹⁰ <http://www.azoo.hr/tekst/izvjesca/2472> (26. rujna 2010.)

će istraživati, da odrede plan akcije za rješavanje problema, da izrade portfelj te da ga predstave po dionicama. Kroz taj projekt učenici uče kako koristiti zakone i shvaćaju važnost vladavine prava i zašto treba biti odgovoran, nauče pridonositi općem dobru. Tako se razvija zanimanje za aktivno građanstvo, stječe se praktično iskustvo te se kod učenika dobiva i potiče osjećaj stručnosti i učinkovitosti. Većina projekata predstavljenih na prije spomenutoj smotri dio je ovog projekta. Teme su postavljene dosta široko i obuhvaćaju područja od ljudskih prava, zaštite okoliša, vrijednosti odgovornosti i solidarnosti, do očuvanja zdravlja i gospodarskih kompetencija učenika.

Projekt građanin, primjer dobre prakse

Pripremila: Anja Kladar

Projekt građanin sastavni je dio Nacionalnog programa za odgoj i obrazovanje za ljudska prava. Cilj programa razvijati je interes učenika za aktivno građanstvo i sudjelovanje u vlasti, a projekt se ne provodi kroz posebno ustrojen školski program i predmet za učenje za ljudska prava i demokraciju, nego putem odabranih akcijskih projekata koje učenici sami definiraju i provode.

Svake godine škole osnivaju timove koji izabiru probleme iz svoje neposredne okoline/škole i/ili lokalne zajednice te predlažu mjere i alternativne politike za njihovo rješavanje. Krajem svake godine održavaju se i državne smotre na kojima škole, putem odabranih timova, prezentiraju rezultate zajedničkog rada.

Prošle školske godine u projektu su sudjelovali učenici 3. a razreda Osnovne škole Josipa Račića iz Zagreba. Njihov projekt započeo je 2008. godine kada se na nivou cijele škole obilježavalo 100 godina od smrti Josipa Račića. Učenici su tada posjetili Modernu galeriju te na satima likovnog crtali Račićeve motive. Napravili su i malu anketu na roditeljskim sastancima od 1.-4. razreda kako bi vidjeli koliko su ljudi upoznati s likom i djelom Josipa Račića. Rezultati ankete pokazali su da odrasli uglavnom

znaju da je Josip Račić bio slikar te da manji dio zna za njegovo djelo Majka i dijete. Tu je njihov rad stao do početka nove školske godine. Tada se projekt nastavio u njihovoj grupi Građanski odgoj kao priprema za Projekt građanin. Sukladno rezultatima ankete grupa je donijela odluku da naprave listić s biografijom Josipa Račića te da ga dijele na dan škole kako bi ljude upoznali s Josipom Račićem. Listići su podijeljeni i time je njihov cilj projekta da što više ljudi upoznaju s likom i djelom Josipa Račića ostvaren.

No, učenici nisu stali na tome. Od svojih likovnih radova napravili su kalendar s biografijom i Račićevim reprodukcijama te su ga prodavali na božićnom sajmu. Dio prikupljenog novca sačuvali su za izlet a dio su odlučili donirati u humanitarne svrhe. Zajedničkom odlukom novac su donirali Hrvatskoj udruzi za cističnu fibrozu. Kako se donacija poklopila s Međunarodnim danom rijetkih bolesti, od kojih je jedna i cistična fibroza, učenicima su djelatnici Udruge održali predavanje o rijetkim bolestima. Na predavanju su, osim učenika, sudjelovali i djelatnici škole. Jedan od citata učenika nakon predavanja: „Ovaj dan je bio super zato što sam nešto korisno naučila o 'djeci leptirima' i 'djeci slanog poljupca'. Moj razred i ja donirali smo nešto novca. Osjećam se odlično jer sam nekome pomogla. Sretna sam što te djece ima manje nego što sam mislila.“

Erika

Smotra projekata održala se 13. svibnja 2010. godine u Starogradskoj vijećnici. Projekt 3. a razreda predstavila su 4 učenika, a pohvale su, itekako zaslužene, stizale još danima nakon smotre...

Od predstavljenih projekata najveći je broj vezan uz razvoj zavičajnog i kulturnog identiteta, ekologiju i očuvanje zdravlja, dok je manji broj usmjeren na prevenciju nasilja (Nasilje u vezama, Utjecaj medija na mlade – generator nasilja među mladima?), transformaciju sukoba (Miroљubivo rješavanje sukoba – medijacija u školi) ili timski rad. U tom pogledu samo

jedan projekt bavi se tematskim područjem obrazovanja za mir i to: **Za spas života afričke djece i roditelja!**, a cilj mu je promicanje mira i dobra diljem svijeta. Iako je to hvalevrijedan pokušaj senzibiliziranja učenika i učenica o potrebi mira, smatramo kako bi se u budućnosti trebalo više pažnje usmjeriti prvenstveno na lokalnu zajednicu, učenicima prirodno i blisko okruženje, i izgradnju mira u njoj.

Također, primjećuje se kako se sadržaji projekata vrlo često ne moraju i vrijednosno poklapati s onim što se podrazumijeva pod mirovnim obrazovanjem, odnosno upitan je način na koji se vrijednosti pokušavaju razviti i osvijestiti kroz projekte. Tako je primjerice pod tematsko područje *Ljudska prava i odgovornosti te razvoj kulturne osviještenosti* predstavljen projekt koji za cilj ima „Istražiti simbol križa; izraditi križeve u tifani tehnici i pokloniti svakoj sobi dječjeg odjela Opće bolnice Bračak križ za zid i na taj se način uključiti u opremanje dječjeg odjela bolnice“.

Na stranicama AZOO-a, za ovu temu vrlo važno, nalazi se i posebna aktivnost obilježavanja Međunarodnog dana mira. Iako se navode samo činjenice o istom i poziva nastavnike/-ice da taj dan obilježe ili se pridruže obilježavanju, ne postoji nikakva druga inicijativa ili obveza. U pregledu Programa izvannastavnih aktivnosti osnovnih i srednjih škola u 2009./2010. godini¹¹ ne spominje se niti jedan koji bi u sebi imao nekakve odrednice ili sadržaje namijenjene afirmaciji vrijednosti za koje se mirovno obrazovanje zalaže, ali ni sadržaja kojima bi se učenici upoznali sa širim konceptom ljudskih prava.

U „Izješću o učinjenim i planiranim aktivnostima u području odgoja i obrazovanja za ljudska prava i demokratsko građanstvo u 2009. godini“¹² ističe se kako su savjetnici za nacionalne programe izradili u 2009.

[39]

¹¹http://www.azoo.hr/admin/fckeditor/File/Programi%20izvannastavnih%20aktivnosti%202010_.doc (26. rujna 2010.)

¹² http://www.azoo.hr/admin/fckeditor/File/Godisnji%20izvjestaj%202009_.doc (26. rujna 2010.)

godini dvogodišnji program stručnog usavršavanja za građanski odgoj i obrazovanje, no zbog nedostatka sredstava i zbog toga što građanski odgoj i obrazovanje još uvijek nije obavezan, za sada se stručno usavršavanje organizira samo za voditelje županijskih stručnih vijeća za demokratsko građanstvo i za nastavnike koji su zainteresirani za pojedine ponuđene teme usavršavanja (mrežna stranica AZOO: www.azzo.hr/projekti/nacionalni_programi)³³. Također, napominje se kako su glavne prepreke za razvoj ovog tematskog i kroskurikularnog područja sljedeće: nedostatak stručnih nastavnika za provođenje Projekta građanin; nedostatak ekspertize za demokratsko građanstvo nastavnika drugih predmetnih područja; nedovoljna podrška obrazovanju temeljenom na vrijednostima; nedostatak zajedničke svijesti o potrebi uvođenja takvog obrazovanja, te nedovoljna posvećenost implementaciji ovih sadržaja na svim razinama, od državne do školske.

[40]

→ MEDIJACIJA U ŠKOLAMA

U današnjem društvu sa sukobima se često nosimo na neprimjeren način, od izbjegavanja do napada. Mediji su prepuni primjera u kojima se sukobi 'rješavaju' vrijeđanjem, fizičkim nasiljem ili pak eskaliraju u kaznena djela. Uobičajeni sukobi mišljenja, želja, potreba i vrijednosti često prerastaju u svađe i prepucavanja, a dvije strane koje se nađu u sukobu ne uspijevaju riješiti problem. Svi se mi povremeno, kad se sukob dogodi, povlačimo, odustajemo, popuštamo ili ulazimo u sukob na agresivan način. Osim toga, većina ne zna postupiti ispravno jer su tenzije velike, a emocije snažne. Iako su sukobi bolni, moramo prihvatiti činjenicu da oni predstavljaju sastavni dio našeg svakodnevnog života. Kad se sukob dogodi, upravo će naše ponašanje

³³Do kraja 2009. godine obveznim stručnim usavršavanjem kojeg organizira Agencija za odgoj i obrazovanje u suradnji sa stručnjacima nevladinih organizacija, sa stručnjacima sa sveučilišta i s učiteljima voditeljima županijskih stručnih vijeća za demokratsko građanstvo i ljudska prava bilo je obuhvaćeno preko 6000 odgojno-obrazovnih radnika na državnoj, međužupanijskoj, županijskoj, gradskoj razini i školskoj razini. Obuhvaćeno je 540 voditelja županijskih stručnih vijeća društvene skupine predmeta, nastavnika osnovnih i srednjih škola i stručnih suradnika.

u sukobu i poslije njega odrediti cijeli tijek daljnjeg odnosa s drugom stranom.

ŠTO JE MEDIJACIJA?

Medijacija je aktivan proces rješavanja sukoba u kojem medijator kao treća strana – nepristrana i stručna osoba – pruža podršku sukobljenim stranama da situaciju riješe na način povoljan za oboje, unaprijeđujući odnos i komunikaciju. Ovdje je potrebno naglasiti da se ne radi o završnom rezultatu, nego o procesu koji je dobrovoljan, što znači da obje strane žele riješiti nastali sukob. Osim toga, moraju se poštivati integritet i potrebe svih onih koji se u sukobu nalaze. Naime, medijator/-ica osigurava da se nitko ne osjeća oštećeno i cilj je da obje strane dođu do tzv. *win-win* situacije, odnosno situacije u kojoj će se svi osjećati kao pobjednici. Također je važno pridobiti strane na raspravu o činjenicama i osjećajima nastalim u sukobu, tj. istražiti želje i potrebe koje su dovele do sukoba, ali koje ujedno vode razrješenju.

[41]

Primjena medijacije postala je sve učestalija u našem društvu pa je tako medijacija neizostavna u sudskim procesima, socijalnoj skrbi, školama, ali i u poslovnom svijetu. Medijacija je zaista primjenjiva na svim razinama, ali je postala i prijeko potrebna. Najbolje ju je opisao poznati medijator Christopher Moore koji kaže da medijacija ima moć okrijepiti „*odnosno ponovno uspostaviti odnos povjerenja i poštovanja; ili pak pomaže da se odnos zaključi na način da su čuvstveni i psihološki gubici što manji*“.

Edukacija o medijaciji - Organizacija civilnog društva Forum za slobodu odgoja (FSO) ima dugu tradiciju bavljenja medijacijom. Stotine nastavnika, stručnih suradnika, ravnatelja te ostalih stručnjaka educirani su kako bi stekli dodatne vještine i znanja iz područja komunikacije i medijacije, a oni stečena znanja zatim prenose na učenike. Na taj način moguće je unaprijediti komunikacijske vještine učenika i pomoći im u rješavanju sukoba. Nastavnici,

ravnatelj i stručni suradnici u posebno su osjetljivoj situaciji, pošto se svakodnevno susreću s konfliktnim situacijama, bilo da se radi o sukobima učenika ili međusobnim sukobima (učenik-učenik; učenik-nastavnik; nastavnik-ravnatelj; nastavnik-nastavnik). Na seminaru se upravo nastavnici i stručni suradnici opskrbljuju vještinama bitnim za medijaciju. Uče se važne komunikacijske vještine kao što su aktivno slušanje, reflektiranje, parafraziranje, kao i postavljanje pitanja i prepoznavanje emocija. Senzibiliziraju se za pitanja povjerljivosti, nepristranosti i dobrovoljnosti, iznimno bitnim za proces medijacije. Sudionici/-ice kroz igre uloga i primjere uče prepoznati i konstruktivno sudjelovati u sukobu. Svi/-e sudionici/-ice dobivaju i priručnik *Možemo to riješiti: Medijacijom prema kulturi demokratske komunikacije i rješavanja sukoba* u kojem se nalaze primjeri sukoba te kako ih riješiti, kao i praktični primjeri kako medijaciju uvesti u nastavu (kroz različite radionice, vježbe, priče i događaje). Svi medijatori/-ice moraju poštivati Etički kodeks medijatora kako bi se zaštitio integritet svake osobe koja se nalazi u procesu medijacije.

S ciljem pružanja što veće podrške medijatorima i što boljem rješavanju problema nasilja i sukoba u školama, ali i društvu općenito, Forum za slobodu odgoja je u suradnji s tri grada – Zagrebom, Rijekom i Velikom Goricom – osnovao Medijacijske centre. Medijacijski centri imaju za cilj postati jedno od središnjih mjesta u borbi protiv nasilja, prvenstveno u lokalnoj zajednici. Voditeljica Medijacijskog centra Zagreb Ana Karlović ističe kako je Medijacijski centar Zagreb otvoren svima za rješavanje sukoba te kako su polaznici seminara iz medijacije, koji se redovito održavaju više puta godišnje, zadovoljni edukacijom. Nadodaje i da su neke škole počele uvoditi medijaciju u kurikulum te izvještavaju o odličnim rezultatima primjene medijacije u radu s djecom i mladima.¹⁴

¹⁴Više o programu medijacije možete pronaći na internetskoj stranici - <http://www.fso.hr/programi/medijacija>, a o Medijacijskim centrima u Zagrebu, Rijeci i Velikoj Gorici možete čitati na - <http://www.fso.hr/medijacijski-centri>

Potrebno je napomenuti da medijaciju u Hrvatskoj već godinama provodi i Centar za mir, nenasilje i ljudska prava iz Osijeka. Njihove aktivnosti usmjerene su na vršnjačku medijaciju, ali i na sudske sporove, pa su tako educirali 29 policajca i 12 sudaca/sutkinja. Kad se govori o vršnjačkoj medijaciji, Centar za mir radi prvenstveno s učenicima osnovnih škola (od 4. do 8. razreda).²⁵

Medijacija u školskom kurikulumu

Kao što je već navedeno, nastavnici, ravnatelji, stručni suradnici i drugo osoblje u školama svakodnevno je izloženo sukobima. Stoga je u školske kurikulume potrebno, barem kao dio odgoja i obrazovanja za demokratsko građanstvo, uvesti mirovno obrazovanje. Mladi bi naučili kako konstruktivno riješiti sukob, a prvenstveno bi naučili kako nenasilno komunicirati i kako biti tolerantniji. Ipak, broj škola koje provode programe mirovnog obrazovanja, a samim time i medijacije, još su malobrojne usprkos mnogim prednostima koje ona sa sobom nosi.

[43]

Mnogi su nastavnici nakon završene edukacije u organizaciji FSO-a u svoje škole uveli medijaciju. Tako je u 2009. godini medijacija uvedena u 31 školu kroz školski kurikulum, a uči se kroz 17 različitih oblika (poseban predmet, projekt ili aktivnost). Samo tim aktivnostima obuhvaćeno je više od 720 učenika/-ica. Kao primjer najbolje je spomenuti Osnovnu školu Luka iz Zagreba, koja je u školske aktivnosti od 2010. g. počela uvoditi medijaciju na svim razinama – za učenike, nastavnike i roditelje. Učiteljice Natalija Damjanović i Vlatka Mijić, uz podršku ravnateljice Marine Sabolović i socijalne pedagoginje Mirjane Rišavi, odlučile su od školske godine 2010./2011. sustavno provoditi dodatnu aktivnost za učenike četvrtih razreda pod nazivom Mali medijatori. Cilj Malih medijatora je učenike opskrbiti komunikacijskim vještinama, ali i vještinama medijacije kako bi što bolje

²⁵Više o aktivnostima u području medijacije koju provodi Centar za mir, nenasilje i ljudska prava možete pronaći na internetskoj stranici: <http://bit.ly/dAeO8l>

rješavali sukobe među vršnjacima. Ovom aktivnošću želi im se objasniti primjenjivost i važnost medijacije u svakodnevnom životu te dobrobiti njezine primjene u školi. Aktivnosti će provoditi tijekom cijele školske godine, po jedan školski sat tjedno. Učiteljice su sastavile godišnji plan aktivnosti koji uključuje različite teme koje pomažu djeci u razumijevanju vlastitih i tuđih potreba, ali i shvaćanje pojmova kao što su sukob i mir. Učenici će kroz interakciju, prvenstveno kroz različite igre, utvrditi koje vrste sukoba postoje, upoznati načine kako upravljati sukobom te razlikovati pozicije, interese i potrebe drugih. Nadalje, učenici će naučiti promišljati raznolika rješenja sukoba te savladati vještine pružanja podrške u tome kako odabrati pravo rješenje za obje strane. Osim toga, učenici će biti aktivno uključeni u igre uloga, a proći će kroz sve faze medijacije kako bi postali pravi medijatori u školi. Jedan dio aktivnosti uključuje promatranje i praćenje sukoba u školi. Kao završna aktivnost planira se demonstracija medijacije po razredima, kao i pristupanje Klubu medijatora. Učenici će sami odlučiti žele li pristupiti Klubu medijatora nakon što su prošli slobodnu aktivnost Mali medijatori.

Učiteljice planiraju i prezentirati medijaciju drugim nastavnicima tako što će organizirati radionice koje će se održati dva puta u polugodištu. Također su na početku školske godine održale roditeljski sastanak na kojemu su roditelje upoznale s novom aktivnošću. Reakcije roditelja bile su više nego pozitivne, a neki su se čak htjeli pridružiti i naučiti vještine medijacije. Kao što je vidljivo iz primjera Osnovne škole Luka, medijaciju je uz malo volje i utrošenog vremena moguće uvesti u kurikulum. Neke škole već su počele s uvođenjem medijacije kao dijela odgoja i obrazovanja za demokratsko građanstvo, a prenošenjem pozitivnih iskustava i rezultata te općenito javnim zagovaranjem postići će se i sustavno uvođenje ovih sadržaja i predmeta u kurikulum.

MOŽEMO TO RIJEŠITI!

Osobni odnos nije loše, jerke (sude pojedincima na razumije... A neko se jako ljuti!

Meditacije je neovisna osoba koja pruža podršku slobodnim stvaranju da se njih riješe konstruktivno i neobvezujuće dade.

U slučaju, što stvaranje po 1200 kao preobraziti, a temeljni. Kao prijetnja.

SAZNAJ VIŠE O MEDIJACIJI!
 SLOBODNO MOŽE BITI KONSTRUKTIVAN, UZ POMOĆ MEDIJACIJE, METODE NEKORISNOG RJEŠAVANJA SLOBODNA, SLOBODNE ČEŠKE ZAPISANJA DUGOTRAJANJA DOGODNOSTI I KVALITETAN BUDUĆI DOKONJANJA. BASTIJE SE POSREĐIVANJE U TVORBU SLOBODNO MEDIJACIJE, ČEŠKE ČEŠKE MEDIJACIJE, OTVORENOST I MEDIJACIJSKI CENTRI - USTANOVI, NEKORISNO RJEŠAVANJE GARDER.
 Saznaj više na www.fso.hr (Forum za slobodu odgoja).

[45]

Plakat o medijaciji FSO-a koji se distribuira po školama kako bi se razvila kultura demokracije, tolerancije i nenasilja.

Zaključak

Mirovno obrazovanje nije zastupljeno u školskim sadržajima i kurikulumu u onoj mjeri u kojoj bi trebalo biti zastupljeno. Temeljni dokumenti koji određuju uvođenje mirovnog obrazovanja, poput NOK-a ili Nacionalnog programa odgoja i obrazovanja za ljudska prava i demokratsko građanstvo Vlade Republike Hrvatske, imaju mnoge nedostatke, a oni se odnose na neobveznost, kao i na nedostatnu i neujednačenu sadržajnu i metodološku osmišljenost programa.

Kako bi se odgoj i obrazovanje za demokratsko građanstvo, a samim time i mirovno obrazovanje, moglo podučavati u školama, učenicima je potrebno prijeneti određena vrijednosna stajališta, a to je ponekad vrlo teško s obzirom na činjenicu da su nastavnici needucirani, a pojam vrijednosti razlikuje se od pojedinca do pojedinca. Interaktivnost, participativno učenje, radionice i timski rad samo su neki od elemenata koje mora zadovoljiti vrijednosno obrazovanje, a samim time i mirovno obrazovanje.

Mirovno obrazovanje za cilj ima transformiranje obrazaca koji u sebi nose nepravdu i nasilje, a to je važno u današnjem društvu gdje nasilje postaje sve učestalije i prisutnije u medijima. Društvo reagira tek kada se dogode slučajevi nasilja koji završavaju lošim ishodom, a tada svi govore o važnosti mira i nenasilnog rješavanja sukoba.

[46]

No, da nije sve tako crno pokazuju mnogi primjeri, prvenstveno programi i projekti koji se provode kako bi se promovirao mir i nenasilje. Osim organizacija civilnog društva važnost mirovnog obrazovanja prepoznale su i nadležne institucije koje potpomažu mnoge programe. Kroz javno zagovaranje i primjere dobre prakse, kao što je Forumov program „Medijacija“ ili UNICEF-ov projekt „Za sigurno i poticajno okruženje u školama“, potrebno je senzibilizirati odgovorne da je krajnje vrijeme za uvođenje sadržaja o odgoju i obrazovanju za demokratsko građanstvo, a samim time i mirovnog obrazovanja u kurikulum!

Literatura:

Bužinkić, E. (prema Vijeće Europe, 2002.): Polazište obrazovanja za mir – integracija mirovnih vrijednosti, sadržaja i metodologije u formalni obrazovni sustav.“ Zvoni za mir“ – Centar za mirovne studije, Mreža mladih Hrvatske, MAP Savjetovanja

Šloser, Zenzerović I.: Edukacija za mir – knjiga ili web stranica?; 20 poticaja za buđenje i promenu – o izgradnji mira na prostoru bivše Jugoslavije, Centar za nenasilnu komunikaciju, Beograd – Sarajevo, 2007.

Internetske stranice:

1. <http://www.fso.hr>, 20. rujna 2010.
2. <http://www.centar-za-mir.hr/>, 20. rujna 2010.
3. <http://www.un.org/>, 22. rujna 2010.
4. <http://www.azoo.hr/admin/fckeditor/File/Smotra%20projekata%202009.pdf>, 26. rujna 2010.
5. <http://www.azoo.hr/tekst/izvjesca/2472>, 26. rujna 2010.
6. <http://www.azoo.hr/admin/fckeditor/File/Programi%20izvannastavnih%20aktivnosti%202010.doc>, 26. rujna 2010.
7. <http://www.azoo.hr/admin/fckeditor/File/Godisnji%20izvjestaj%202009.doc>, 26. rujna 2010.

SLAVEN KADEČKA, ANA PREVEDEN, IVAN VUK, ANA ŽUŽIĆ POLITIČKO OBRAZOVANJE I ODGOJ ZA DEMOKRATSKO GRAĐANSTVO

ŠTO JE POLITIČKO OBRAZOVANJE?

Povijest političkog obrazovanja seže u doba kad se počela koristiti i riječ politika. O političkom obrazovanju pisali su Platon, Rousseau, Jefferson i mnogi drugi, ali sama indoktrinacija političkog obrazovanja još nije sasvim zaživjela u svim demokratskim društvima. Kad se govori o političkom obrazovanju ono je specifično za demokratska društva, dok ostali oblici struktura vlasti za takvo što nisu plodno tlo. Najviše se u tome misli na samu ulogu građana u donošenju odluka.

[49]

Definicija političkog obrazovanja još nije strukturno točno definirana, stoga u literaturi pronalazimo različite definicije. Tako prema Frazer *„političko obrazovanje je obrazovanje za teoriju i praksu politike, a temelji se na skupi znanja i analiza koje proizlaze iz političke znanosti“* (Frazer, 1999.:13), dok Amy Gutmann smatra da *„djeca moraju biti poučena u mjeri da mogu, kada odrastu, promišljeno participirati u političkom procesu koji oblikuje društvo u kojem žive“* (Gutmann, 1987.: 12).

Analizirajući ove dvije definicije o političkom obrazovanju mogli bismo zaključiti da je političko obrazovanje obrazovanje za politički angažman građanina u demokratskom društvu. Da političko obrazovanje omogućava

političku pismenost građanina i tako ga čini kompetentnim u sustavu donošenja odluka; naravno, kad se ukaže prilika za to, bilo na izborima ili u drugim prilikama kad je potrebna politička participacija i kad se očekuje uključenost građana u procese donošenja odluka.

Sadržaji koji čine političko obrazovanje su kritičko razmišljanje, znanja, stavovi, sposobnosti koje mogu biti participacijske ili intelektualne. Razvijanje navedenih sadržaja kod djece, budućih građana, stvara kompetentne građane koji mogu participirati na svim razinama društva u procesima donošenja odluka kad je za to potrebna politička participacija građana.

Doprinos uvođenja političkog obrazovanja očituje se kroz njegov sadržaj. Moglo bi se slobodno reći da bi samim uvođenjem takvog sadržaja u nastavni kurikulum započeo proces odgoja za demokratsko građanstvo. Navedeni sadržaji političkog obrazovanja nužni su za razvoj demokracije, koja nije jedna određena točka koju društvo mora doseći, jer demokracija se neprestano nadopunjuje. Stvaranje demokratskih građana samo je jedan korak u procesu demokratizacije određenog društva. Mnoge države koje imaju ustaljeni demokratski sustav u svoje su kurikulume uključili i političko obrazovanje. Zadnji primjer među zemljama koje su 2003. godine uvele političko obrazovanje je Engleska. Nakon što se 60-ih godina 20. stoljeća u Engleskoj pokrenula rasprava o potrebi političkog obrazovanja u nastavnom kurikulumu, tek 40 godina poslije političko obrazovanje ulazi u kurikulum. Vodeći se primjerom zemalja sa razvijenom demokracijom, u školstvo je nužno uvesti političko obrazovanje.

Kad se govori o uvođenju političkog obrazovanja u školstvo potrebno je znati da postoje 4 modela političkog obrazovanja a to su: „skriveni kurikulum“, obrazovno načelo (transkurikularni pristup), integrirano društveno obrazovanje i zaseban predmet - „civics“. Prva dva modela dominantno su

prisutna u novodemokratskim državama, ostala dva dominiraju u zapadnim državama sa ustaljenom demokracijom.

ANALIZA SADRŽAJA PROGRAMA PREDMETA 'POLITIKA I GOSPODARSTVO'

U posljednjih je dvadesetak godina u različitim dijelovima svijeta provedeno niz istraživanja učinkovitosti školskog političkog obrazovanja. Rezultati tih istraživanja pokazuju kako učenici koji pohađaju eksplicitne programe političkog obrazovanja pokazuju više razine političkog znanja i političkog interesa, te veću spremnost na političku participaciju od učenika koji ne pohađaju takve programe.

Kad govorimo o političkom obrazovanju i odgoju za demokratsko građanstvo moramo znati da se radi o dijelu obrazovnog sustava koji treba omogućiti stjecanje znanja, vještina i stavova koji su preduvjet za uključivanje u političke procese (Šalaj, 2002: 128) te promicanje, jačanje i zaštitu demokratske kulture prava i odgovornosti koja se shvaća kao ključ djelotvorne i održive dobrovoljne akcije građana (Dürr, Spajić-Vrkaš, Ferreira Martins, 2002: 81).

Odgoj i obrazovanje za ljudska prava i demokratsko građanstvo sustavno je uveden u hrvatski odgojno-obrazovni sustav 1999. godine odlukom Vlade Republike Hrvatske, koja se odnosi na primjenu Nacionalnog programa odgoja i obrazovanja za ljudska prava i demokratsko građanstvo. U njemu su ujedinjena dosadašnja iskustva stečena provođenjem takvoga odgoja i obrazovanja u našem sustavu i iskustva drugih zemalja.

Organizacije civilnog društva, Centar za mirovne studije, Centar za mir, nenasilje i ljudska prava Osijek, GONG i Mreža mladih Hrvatske, u srpnju 2010. javno su predstavile polazišne osnove za uvođenje predmeta Odgoj i obrazovanje za ljudska prava i demokratsko građanstvo u formalni odgojno-

obrazovni sustav¹⁶. Njihov prijedlog ovakvog predmeta obuhvaća četiri komponente odgoja i obrazovanja za demokratsko građanstvo: politički sustav i političko opismenjavanje, ljudska prava i zaštitu ljudskih prava, odgoj za mir i nenasilje, učenje o demokratskom građanstvu (integriran sadržaj o interkulturalizmu i osjetljivosti prema različitostima).

Analizirajući sadržaj programa predmeta "Politika i gospodarstvo"¹⁷ pokušali smo ispitati u kojoj su mjeri gore navedene komponente zastupljene u sadašnjem školskom programu, te što konkretno hrvatski srednjoškolci mogu naučiti. Pitanje je pružaju li sadržaji navedenog predmeta osim znanja, stavove i sposobnosti nužne da bi mladi razvili kompetencije za aktivno i odgovorno sudjelovanje u društveno-političkim procesima u zajednici u kojoj žive?

[52]

Analiza je dala sljedeće rezultate¹⁸:

1. Najveći dio sadržaja odnosi se na politički sustav i političko opismenjavanje mladih.
2. U udžbeniku Benića Ljudska su prava obrađena s naslovom unutar većeg poglavlja, dok je Fanuko namijenio jedno poglavlje ljudskim pravima. Međutim, kod oba autora Ljudska su prava obrađena vrlo sažeto. Prikazan je pregled definicije pojma, njegovo povijesno određenje, regulacija međunarodnim dokumentima te vrste ljudskih prava. Ovdje se zapravo radi o obrazovanju o ljudskim pravima, a izostaje segment obrazovanja za ljudska prava.

¹⁶Dokument je sastavni dio biltena

¹⁷Za potrebe rada analizirani su sljedeći udžbenici: "Politika i gospodarstvo" – udžbenik za 4. razred gimnazije, Đuro Benić, Školska knjiga, Zagreb 2007.; "Politika i gospodarstvo" – udžbenik za strukovne škole, Đuro Benić, Školska knjiga, Zagreb 2007.; "Politika i gospodarstvo" – udžbenik za četvrti razred gimnazije, Nenad Fanuko, Profil, Zagreb, 2000.

¹⁸Udžbenici autora Benića za četvrti razred gimnazije i strukovne škole vrlo su slični, po sadržaju i naslovima. Stoga ćemo u ovom radu raditi usporedbu tih dvaju udžbenika s udžbenikom autora Fanuka.

3. U analiziranim udžbenicima ne postoji niti jedan sadržaj koji bi odgovarao sadržajima mirovnog obrazovanja.
4. U analiziranim udžbenicima ne postoji niti jedan sadržaj koji bi odgovarao sadržajima obrazovanja o multikulturalizmu.
5. U udžbeniku Benića pojam demokracije objašnjen je u svega tri rečenice, dok je u udžbeniku Fanuka demokracija zauzela jedno poglavlje. U tom su poglavlju prikazane i temeljne vrijednosti moderne demokracije. Također, Fanuko, doduše vrlo sažeto, obrađuje i pojam civilnog društva.

Ono što je primjetno kod svih analiziranih udžbenika jest činjenica da se prvenstveno nude sadržaji političkog opismenjavanja (*political literacy*). Iako pojedini sadržaji o ljudskim pravima i demokratskom građanstvu postoje, oni su obrađeni vrlo bazično, pa čak i nezanimljivo (*non-youth friendly content*). Važno je naglasiti kako političko obrazovanje i obrazovanje za demokratsko građanstvo, osim samog znanja o društveno-političkim procesima, mora sadržavati stavove i sposobnosti kako bi mladi uistinu mogli učiti o participaciji, osnaživanju i odgovornosti u demokratskim društvima. Međutim, bez upotrebe različitih obrazovnih metoda te bez demokratizacije same škole, neće se postići učinkoviti rezultati.

[53]

GDJE I KAKO UČIMO DEMOKRACIJU

Učiti "o", "za" i "kroz" demokraciju – dakako, nije isto. U ovom posljednjem naglasak je na učenju putem iskustava koje dobivamo u školi i izvan nje. I formalni školski kurikulum, kao i školski etos, neizbježno doprinose načinu na koji se odgoj za demokratsko građanstvo provodi. Dobro je da svi školski predmeti promoviraju aspekt programa za demokraciju i građansko obrazovanje, osiguravajući učenicima mogućnost (čak i u njihovim vlastitim predmetima koji imaju drugo područje djelovanja) da obuhvate neke njegove segmente.

Načini i metode kojima se školski duh njeguje imat će značajan utjecaj na mlade građane koje ta škola treba iznjedruti. Taj duh daje širi kontekst vrijednostima koje se u njoj uče. Svaki koherentniji, cjeloškolski pristup obrazovanju za demokraciju i građanski odgoj, uključuje što je više moguće sastavnica (nastavni plan i program, nastavno osoblje, učenike, roditelje i dr.) koje čine školsku zajednicu. Obrazovanje za demokraciju i građanski odgoj treba se ogledati i biti promovirano kroz i putem cjelokupnog školskog življenja, učenja i rada. Budući da je sama škola jedna mikro-sredina, način na koji se njome upravlja, kao i odnos između učenika i nastavnika te između nastavnika i roditelja, mogu imati znatan utjecaj na efektivno provođenje edukacije o demokraciji i građanstvu.

Nacionalni okvirni kurikulum za predškolski odgoj i obrazovanje te opće obvezno i srednjoškolsko obrazovanje (u daljnjem tekstu: Nacionalni okvirni kurikulum) kojega je Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa donijelo u srpnju 2010. godine nedovoljno prepoznaje važnost teme građanskog odgoja i obrazovanja time što preporuča samo njezino međupredmetno poučavanje. To je posebno zabrinjavajuće kad vidimo važnost i vrijednost samo nekih od ciljeva koje je potrebno postići kroz građanski odgoj i obrazovanje:

- steći znanja i razviti svijest o važnosti demokratskih načela, institucija i procesa u vlastitom društvu, Europi i na globalnoj razini;
- razviti svijest o pravima, dužnostima i odgovornostima pojedinca, jednakopravnosti u društvu, poštivanju zakona, snošljivosti prema drugim narodima, kulturama i religijama te različitosti mišljenja;
- biti osposobljeni za kritičko prosuđivanje društvenih pojava;
- biti osposobljeni za uporabu i procjenu različitih izvora informiranja pri donošenju odluka i prihvaćanju obveza i dr.¹⁹

¹⁹Nacionalni okvirni kurikulum za predškolski odgoj i obrazovanje te opće obvezno i srednjoškolsko obrazovanje, 27. str., RH Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa, srpanj 2010.

Je li dovoljno i kako je moguće poučavati za gore navedeno, na međupredmetan način, i postići da se građanska svijest učenika razvije, da ih se potakne na aktivno i učinkovito sudjelovanje u razvoju demokratskih odnosa u školi, lokalnoj zajednici i društvu, na razvoj vlastitog identiteta, bolje upoznavanje i poštivanje drugih te da ih se senzibilizira i osvijesti o važnosti rješavanja globalnih problema na načelima demokracije, a posebice pravednosti i mirotvorstva? Osim što se ovome predmetu, prema Nacionalnom okvirnom kurikulumu, sadržajno daje prilično malo prostora u obrazovnom sustavu, pitanje je i koliko smo uopće u tom sustavu metodološki, ali i upravljački spremni, u škole uvesti demokraciju, demokratske modele i odnose između ravnatelja i nastavnika, nastavnika i učenika te nastavnika i roditelja.

Iako je Zakonom o odgoju i obrazovanju u osnovnim i srednjim školama²⁰ predviđeno da se osnuju funkcionalna roditeljska i učenička vijeća kojima bi svrha bila uključivanje i jednih i drugih u proces odlučivanja o životu i radu u školi, praksa je pokazala kako u većini hrvatskih osnovnih i srednjih škola i roditeljsko i učeničko vijeće imaju isključivo „ukrasni status“. Tako „demokratski uređena“ većina škola ne bira predstavnike ovih vijeća demokratskim putem, nego pretežito prema ocjenama, i na ta mjesta 'instalira' najbolje učenike iz razreda, njihove roditelje i sl. Učenike se i roditelje u tim tijelima gotovo nikada ne informira o datoj im ulozi, a ne motivira ih se ni da svoju ulogu i zadaće u nekoj mjeri i ostvare.

Vijeće učenika sastavljeno je od predstavnika svih razrednih odjela u školi i zamišljeno kao mehanizam kojim se potiče aktivno sudjelovanje mladih u donošenju odluka koje na njih utječu. Vijeće, tj. njegov predstavnik, može sudjelovati u radu tijela škole kad se odlučuje o pravima i obvezama učenika, međutim, ključno je to da učenici sudjeluju u njegovom radu, ali bez prava glasa. U praksi su doista rijetki primjeri dobre prakse gdje vijeće

²⁰Narodne novine, broj 87/08.

učenika dobiva informacije sa školskih sjednica, aktivno na njima sudjeluje ili raspravlja o pitanjima koja doista jesu važna za njihovo, u svakom smislu, kvalitetno provedeno vrijeme u školi.

Ne pridaje se dovoljno važnosti ni informiranju članova vijeća učenika o tome na koji način mogu djelovati, tko su oni i koja su njihova prava i dužnosti. Ako ne znaju svoja prava, kako će se zalagati za prava ostalih učenika i zalagati se za promjene u školi, tko će im u tome pomoći? Razgovaramo li o roditeljskim vijećima, osim što, za razliku od učenika, imaju pravo glasa, drugih prevelikih razlika nema. Čak su zbog svoje „udaljenosti“ od škole, u kojoj ne borave gotovo svakodnevno kao što to učenici čine, još manje informirani, uključeni i zainteresirani za unaprjeđivanje kvalitete rada i života unutar nje, te za uključivanje u različite školske i zakonske mehanizme kojima se to može postići.

[56]

Demokratizacija odgojno-obrazovnog sustava nužna je jer se sve više mladih sve duže zadržava unutar njegovih ustanova, čime je i mogućnost sustavnog utjecaja tih ustanova na tu populaciju sve veća. Kad učimo o vrijednostima, što građanstvo i demokracija u našem društvu svakako jesu, moramo pretpostaviti bliskost škole i zajednice. Kako bi učenici nešto shvatili, razumjeli pa zatim i usvojili, učitelji, nastavnici i upravljačka struktura unutar odgojno-obrazovnog sustava mora te iste vrijednosti primijenjivati u svojim razredima.

Želi li današnje društvo budućnost u kojoj svi podjednako aktivno sudjeluju u društvenom životu zajednice i njezinih institucija, te svi preuzimaju svoja građanska prava i dužnosti, moramo krenuti od početka, od onih najmlađih, sustavno, sadržajno, teorijski i praktično, promovirajući i učeći demokraciju i građanstvo; osim kroz udžbenike, obitelj i ostale društvene odnose, moramo to činiti kroz duh i odnose unutar samih odgojno-obrazovnih ustanova.

Literatura:

Arthur, J., Davies, I.: Teaching and Learning Citizenship in English Schools, www.citized.info/pdf/commarticles/JA_ID_Japan2.doc (*preuzeto: 25. rujna 2010.*)

Buković, N. (ur.): Učenička vijeća. Sudjelovanje učenika/-ica u procesima donošenja odluka, Mreža mladih Hrvatske, Zagreb, 2009.

Čačić-Kumpes, J: Obrazovanje i tolerancija, Društvena istraživanja, Zagreb/ god. 5, Br. 2 (22), str. 307-319, 1996.

Dürr, K., Spajić-Vrkaš, V., Ferreira Martins, I.: Učenje za demokratsko građanstvo u Europi, Vijeće Europe, 2000. dostupno na public.mzos.hr/fgs.axd?id=11403

Nacionalni program odgoja i obrazovanja za ljudska prava i demokratsko građanstvo

Nacionalni okvirni kurikulum za predškolski odgoj i obrazovanje te opće obvezno i srednjoškolsko obrazovanje, RH Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa, Zagreb, 2010.

Šalaj, B.: Modeli političkog obrazovanja u školskim sustavima europskih država, Politička misao, Vol. XXXIX, br. 3, str. 127-144, 2002.

Šalaj B.: Političko obrazovanje u školama: nepotrebna politizacija obrazovanja ili važan uvjet demokracije?, Politička misao, Vol. XLII, br. 2, str. 77-100, 2005.

Zakon o odgoju i obrazovanju u osnovnim i srednjim školama RH, Narodne novine 87/08.

NATALIJA LUKIĆ

IDENTITETNI I INTERKULTURALNI ODGOJ I OBRAZOVANJE U HRVATSKOJ

Ideja interkulturalizma podrazumijeva interaktivne veze među kulturama, a pojavila se kao rezultat potrebe da se multikulturalna društva uredi prema načelima kulturnog pluralizma²¹ i socijalnog dijaloga²² (Vrkaš- Spajić, 2004). Počinje se poticati u javnim politikama obrazovanja nakon II. svjetskog rata, kad u Europi dolazi do ekstenzivnog procesa migracija stanovništva. Pisac Max Firsch komentirao je: „Radna snaga je pozvana ali došli su ljudi. Ljudi s potrebama za obrazovanjem, zabavom, religijom“ (Puzić, 2008: 2). Nastojanje da se djecu imigranata integrira u školski obrazovni sustav potaknulo je uključivanje odgoja za interkulturalno²³ obrazovanje u brojne smjernice i preporuke europskih institucija. Interkulturalno obrazovanje želi omogućiti povezanost i međuovisnost, tako da pomogne budućim građanima da postanu svjesni kulturnog pluralizma naših društava.

²¹Kulturni pluralizam podrazumijeva međusobno razumijevanje, toleranciju i dijalog, prožimanje vlastitih i drugačijih kulturnih obilježja (Vrkaš-Spajić, 2004).

²²Socijalni dijalog pretpostavlja zajedničke poveznice temeljene na kulturnim posebnostima (Vrkaš-Spajić, 2004).

²³Pojam „interkulturalno obrazovanje“ vezan je uz europsku tradiciju u obrazovanju, za razliku od „multikulturalnog obrazovanja“, pojma koji se uglavnom veže uz anglosaksonske zemlje (Veliku Britaniju, Kanadu, SAD). Iako se ta dva pojma često koriste kao sinonimi, bitno je razlikovati interkulturalizam koji označava interaktivne veze među kulturama, dinamičnu/kvalitativnu dimenziju višekulturalnosti, interaktivan odnos između kultura, i multikulturalizam koji označava istovremeno postojanje više kultura na nekom prostoru, znači, statičnu kvantitativnu dimenziju višekulturalnosti; stanje a ne odnos (Puzić, 2008).

Zato interkulturalni odgoj i obrazovanje obuhvaća i pretpostavlja:

- Odgoj za empatiju – potrebno je naučiti razumjeti druge i poistovjetiti se s njima
- Odgoj za solidarnost – potrebna je veća osjetljivost za probleme nejednakosti i društvene marginalizacije
- Odgoj za priznanje i poštivanje različitosti – potrebno je poštivanje drugačijih stilova života kao osobnog i društvenog bogatstva
- Odgoj protiv etnocentrizma, nacionalizma, rasizma i drugih čimbenika diskriminacije – potrebno je poticati razvoj interkulturalne osjetljivosti te svijesti o sebi i drugima (Piršl, 2008).

Interkulturalni odgoj i obrazovanje utemeljeni na tim postavkama trebali bi rezultirati razvojem interkulturalnog identiteta („open identity“). Kim (1992) smatra da se osoba koja je razvila interkulturalni identitet ne poistovjećuje isključivo sa svojom društvenom skupinom nego i s ostalim društvenim grupama i podgrupama s kojima živi, kreirajući na taj način otvorenost za identificiranje sa shvaćanjima drugih. Interkulturalno obrazovanje podrazumijeva holistički i cjeloživotni proces učenja i stavlja naglasak na razvoj kompetencija i interkulturalne komunikacije (Piršl, 2008).

Zastupljenost ideja interkulturalizma u obrazovanju može se promatrati na tri načina:

- 1) kroz deklarativno promicanje načela i ciljeva interkulturalizma u zakonima iz područja odgoja i obrazovanja
- 2) kroz deklarativnu zastupljenost načela i ciljeva interkulturalizma u dokumentima škole
- 3) kroz praktičnu primjenu načela i ciljeva u školama – podrazumijeva školsko ozračje i učitelje s interkulturalnim kompetencijama²⁴.

²⁴Rad u interkulturalnom školskom ozračju znači da je omogućeno: učenicima/ učiteljima/nastavnicima da se osjećaju važnima, cijenjenima i jedinstvenima; neovisnost u ponašanju; promicanje empatije, prijateljstva i poštivanje drugoga; poticanje suradnje i individualnost uratka; stvaranje uvjete za razumijevanje sebe i komunikaciju svojih ideja i osjećaja o sebi i drugima. (Piršl, 2008.)

EUROPSKI I HRVATSKI DOKUMENTI

Koncept interkulturalnog pristupa u obrazovanju prvenstveno se razvijao kroz brojne dokumente i preporuke Vijeća Europe, koji sadrže temelje toga što bi interkulturalno obrazovanje trebalo biti i prijedloge za buduće aktivnosti (Puzić, 2008).

Najranije studije Vijeća Europe o interkulturalnom obrazovanju²⁵ bile su fokusirane na obrazovanje populacije imigranata te integraciju u europske škole. Prioritet je pritom bio nadoknađivanje nedovoljnog znanja jezika, nedovoljnog prethodnog obrazovanja, specifičnog iskustva socijalizacije. No takvi programi za „kulturalno drugačije“ služili su kao sredstvo segregacije i stigmatizacije (Puzić, 2008). Nadalje, ti programi nisu uzimali u obzir odnos između kulture iz koje su došli i kulture zemlje porijekla. Stoga se kasnije mijenja fokus. 1980-ih godina kao glavni zadatak interkulturalnog obrazovanja navodi se pomaganje učenicima da steknu pozitivnu sliku o sebi (1987a: 19)²⁶. Dok se 1990-ih fokus nalazi na pitanju odnosa kulturnih grupa, javlja se potreba da se u interkulturalno obrazovanje uključuju i većinska djeca (1992)²⁷. ***Bijela knjiga Vijeća Europe²⁸ o interkulturalnom dijalogu*** navodi da je jedan od pet pristupa promociji interkulturalnog dijaloga učenje i poučavanje interkulturalnih kompetencija (u svim stupnjevima

[61]

²⁵Pojam „interkulturalno obrazovanje“ vezan je uz europsku tradiciju u obrazovanju, za razliku od „multikulturalnog obrazovanja“, pojma koji se uglavnom veže uz anglosaksonske zemlje (Veliku Britaniju, Kanadu, SAD). Iako se ta dva pojma često koriste kao sinonimi, bitno je razlikovati interkulturalizam koji označava interaktivne veze među kulturama, dinamičnu/kvalitativnu dimenziju višekulturalnosti, interaktivan odnos između kultura, i multikulturalizam koji označava istovremeno postojanje više kultura na nekom prostoru, znači, statičnu kvantitativnu dimenziju višekulturalnosti; stanje a ne odnos (Puzić, 2008).

²⁶Council of Europe (1987b). Council for Cultural Co-operation *Interculturalism and Education*. Strasbourg: Council of Europe.

²⁷Council of Europe (1992). *Intercultural Learning for Human Rights*: Seminar održan u Klagenfurtu u Austriji, od 28. do 30. listopada 1991.

²⁸Bijela knjiga Vijeća Europe o interkulturalnom dijalogu (“Living together as Equals in Dignity”) donesena u Strasbourgu 7. 5. 2008.

obrazovanja) kroz razne predmete, religiju, neformalno i formalno obrazovanje, bitnu izobrazbu učitelja i obiteljsko okruženje (2008). Iako ideja interkulturalnog obrazovanja u teoriji mnogo obećava, njezina primjena u praksi nije jednostavna. Unatoč deklarativnoj privrženosti interkulturalnom obrazovanju koje je istaknuto u dokumentima Vijeća Europe, u praksi mnogih EU zemalja pokazuje se „nedostatak entuzijazma za njegove principe“ (Perotti, 1994.). Campani i Gundara navode: „razlike u školskom sustavu, centraliziranom ili decentraliziranom, rezultiraju s različitim načinima implementacije (ili interpretacije) smjernica u javnim politikama Europe“ (1994: 1). Kao posljedica toga ne postoji zajednički model interkulturalnog obrazovanja i ono se još uvijek smatra oblikom društvenog aktivizma ili idealizma, koji nastoji zametnuti ideje (Perroti, 1994.). U Hrvatskoj potreba za interkulturalnim odgojem i obrazovanjem istaknuta je u Ustavu i u nekoliko zakona i ključnih dokumenata²⁹ o obrazovanju i odgoju.

[62]

ZAKON O ODGOJU I OBRAZOVANJU NA JEZIKU I PISMU NACIONALNIH MANJINA³⁰

Zakon postavlja okvir za primjenu prava nacionalnih manjina na odgoj i obrazovanje na njihovu jeziku i pismu od predškole do sveučilišta. Zakon omogućuje osnivanje manjinskih škola i/ili razreda s manjim brojem učenika od onog koji je predviđen za većinske škole. Prema članku 6. sadržaj odgojno-obrazovnih programa za manjine obuhvaća zajedničku jezgru i posebne manjinske predmete ili tečajeve (jezik i književnost manjine, povijest, zemljopis i kultura). U *Nastavnom planu i programu za osnovnu*

²⁹Ustav Republike Hrvatske (pročišćeni tekst, 2001.), Ustavni zakon o ljudskim pravima i slobodama i o pravima etničkih i nacionalnih, zajednica ili manjina u Republici Hrvatskoj (pročišćeni tekst, 2000.), Zakon o uporabi jezika i pisma nacionalnih manjina u Republici Hrvatskoj (2000.), Zakon o odgoju i obrazovanju na jeziku u pismu nacionalnih manjina (2000.), Nacionalni program odgoja i obrazovanja za ljudska prava i demokratsko građanstvo Vlade Republike Hrvatske

³⁰Zakon o odgoju i obrazovanju na jeziku i pismu nacionalnih manjina, NN 51/00, 56/00 (19. 5. 2000.)

Školu iz 1999. godine uvršten je *Nacionalni program odgoja i obrazovanja za ljudska prava*³¹ kao sastavni dio redovitih aktivnosti škole pod nazivom *Odgoj i obrazovanje za ljudska prava i demokratski građanski odgoj*. U tekstu stoji da se taj program može ostvarivati „interdisciplinarno, kroz sve predmete gdje postoje programske teme koje su bliske temama ljudskih prava, kao izborni predmet i kroz izvannastavne aktivnosti u vidu projekata“, ovisno o izboru učitelja. *Identitetni i interkulturalni odgoj i obrazovanje* naveden je kao jedan segment u okviru šire teme obrazovanja za ljudska prava i demokratsko građanstvo. Sadržaj nacionalnog programa o odgoju i obrazovanju o ljudskim pravima integriran je u *Nacionalni okvirni kurikulum za predškolski odgoj i obrazovanje te opće obvezno i srednjoškolsko obrazovanje*³² (u nastavku: *Nacionalni kurikulum*). *Nacionalnim kurikulumom* predviđaju se međupredmetne teme *Osobni i socijalni razvoj* i *Građanski odgoj* kroz koje se promiču znanje o drugome, izgrađivanje vještine upravljanja međukulturalnim situacijama, izgrađivanje zrelih stavove o sebi i drugima (ur. Bačić, 2009.). *Nastavni plan i program za osnovnu školu* spominje potrebu obogaćivanja kulturalne različitosti prilikom određivanja ciljeva pojedinih predmeta, ali izričito ne spominje inkluzivne identitete ni potrebu za uspostavom društvene kohezije temeljem priznanja načela pluralizma. Budući da je *Nacionalni kurikulum* donesen tek ove godine, potrebno je određeno vrijeme da bi se promjene implementirale, a do tada o zastupljenosti ideja interkulturalizma u Hrvatskom obrazovanju i dalje vrijedi zaključak koji ističe Vrkaš-Spajić da: „Kao i u mnogim drugim zemljama u svijetu, načelo kulturnog pluralizma u hrvatskom odgojno-obrazovnom sustavu prepoznaje se najčešće u kontekstu osiguranja prava nacionalnih manjina na odgoj i obrazovanje. Takav pristup odražava prilično usko shvaćanje multikulturalizma“ (2002: 40).

[63]

³¹Nacionalni program odgoja i obrazovanja za ljudska prava (1999). Dostupno na: <http://www.azoo.hr/tekst/nacionalni-program-odgoja-i-obrazovanja-za-ljudska-prava-i-demokratsko-gradjanstvo/536>

³²Nacionalni okvirni kurikulum za predškolski odgoj i obrazovanje te opće obvezno i srednjoškolsko obrazovanje 2010. Dostupno na: public.mzos.hr/fgs.axd?id=1417.

Kako interkulturalni odgoj i obrazovanje nisu posebno istaknuti u zakonima o obrazovanju i odgoju, nije za očekivati ni njihovu zastupljenost u školskom kurikulumu pojedinih škola, no u tom smislu moguće je očekivati pozitivne promjene s uvođenjem Nacionalnog okvirnog kurikuluma ove godine. Kako ciljevi interkulturalnog obrazovanja nisu zastupljeni u ključnim dokumentima o odgoju i obrazovanju, ne očekuje se njihovo promoviranje školskim kurikulumima pojedinih škola. No škole u područjima gdje ima mnogo pripadnika nacionalnih manjina i specifična situacija u vukovarskim školama zahtijevaju dodatnu analizu kurikuluma odabranih škola.

PRIMJERI IZ ŠKOLSKE PRAKSE

Analiza školskog kurikuluma - O. Š. Češka osnovna škola J. A. Komenskog, Daruvar

[64]

Pripadnici nacionalnih manjina svoje pravo na odgoj i obrazovanje ostvaruju kroz tri osnovna modela, te posebnim oblicima školovanja. Model „A“ predviđa svu nastavu na jeziku i pismu nacionalne manjine (prevođenje udžbenika na manjinski jezik). Model „B“ predviđa dvojezičnu nastavu, pri čemu se prirodna skupina predmeta izvodi na hrvatskom jeziku, a društvena na jeziku nacionalne manjine. Model „C“ predviđa njegovanje jezika i kulture posebnim programima nastave. (Spajić-Vrkaš, 2002.).

Jedna od nacionalnih manjina u Hrvatskoj češka je manjina, a najveći broj pripadnika češke manjine naseljen je u Bjelovarko-bilogorskoj županiji. Na daruvarskom području nalazi se najveća češka osnovna škola J. A. Komenskog s 250 učenika. Učitelji su pripadnici češke nacionalne manjine za koje su organizirani seminari u Republici Češkoj. Škola se odlučila za model „A“³³ nastave. U nastavku rada analiziran je školski kurikulum³⁴ (u nastavku

³³Model „A“ predviđa svu nastavu na jeziku i pismu nacionalne manjine (prevođenje udžbenika na manjinski jezik).

³⁴Budući da školski kurikulum za 2010./2011. god. nije dostupan, analiziran je školski kurikulum iz 2009./2010. šk. god.

teksta: *kurikulum*) O. Š. J. A. Komenskog u Daruvaru kako bi se ustanovila zastupljenost interkulturalnih ciljeva u njegovu sadržaju. U uvodnom dijelu kurikuluma navodi se: „Mnoge naše aktivnosti vezane su uz razvoj školstva češke manjine, njegovanje materinjeg jezika, kulture i običaja svojih predaka s ciljem očuvanja nacionalnog identiteta“ (2009: 2). Nadalje se ističe: „stjecanje kvalitetna znanja i kompetencije kao temelj za uspješan nastavak školovanja, za kvalitetan život, samostalno cjeloživotno učenje, kreativnost, motiviranost i uspješnost u stjecanju zvanja, zadovoljstvo u radu“ (2009: 2). Naglasak se, dakle, stavlja na znanje, kompetencije te očuvanje i izgradnju nacionalnog identiteta češke manjine. No kulturna raznolikost ipak se ističe kroz ciljeve pojedinih izvanastavnih i izvanškolskih sadržaja. **Uvažavanje kulturnih razlika** istaknuto je kroz ciljeve aktivnosti kao što su: folklorna grupa, plesna grupa, dramska grupa, ljetna škola u RČ³⁵. Tako se kao cilj folklorne grupa ističe: „učiti poštivati društvene razlike, učiti toleranciji i suživotu s ostalim narodima“ (2009: 10). Dok se kao cilj ljetne škole u RČ navodi: „proširivanje interesa za povezanost i različitosti između RČ i RH, njegovanje tradicije predaka u svim mogućim segmentima“ (2009: 23). Kroz nekoliko programa (*Škola nenasilja – za sigurno i poticajno okruženje* i *Škole za Afriku*) ističe se potreba za razvojem empatije i solidarnosti. Kao cilj *Škole za nenasilje* navodi se: „Sprječavanje nasilnog ponašanja kod učenika, stvaranje pozitivnog ozračja u školi, razvoj empatije kod učenika...“ (2009: 10). Potreba za *odgojem protiv etnocentrizma/nacionalizma/rasizma/diskriminacije* nije formalno istaknuta ni u jednoj aktivnosti. Također je značajno istaknuti da u školi postoji katolički i baptistički vjeronauk, što upućuje na vrednovanje religijske različitosti polaznika, no ujedno ne postoji etika kod koje bi naglasak bio na etičkim normama i moralnim pitanjima.

[65]

Učenje i usavršavanje jezika manjine posebno je bitno za očuvanje nacionalnog identiteta manjine. U školi J. A. Komenskog to je posebno naglašeno prihvaćanjem modela „A“, tj. odvijanjem cjelokupne nastave na

³⁵RČ - Republika Češka

jeziku manjine. Vidljivo je da su u sadržaju školskog kurikulumu zastupljeni samo neki ciljevi interkulturalnog/multikulturalnog obrazovanja. Posebno se ističu dva projekta u koja je škola uključena, „Škola nenasilja – za sigurno i poticajno okruženje“ i „Škole za Afriku“. No sve to su aktivnosti koje se ne provode na razini cijele škole i nisu uključeni svi učenici. Nadalje, u navedenom kurikulumu naglasak je na višejezičnoj kompetenciji, njegovanju kulturalne baštine i vrijednosti, očuvanju nacionalnog identiteta češke manjine - i takav pristup u skladu je s načelima multikulturalizma. No interkulturalno obrazovanje, za razliku od multikulturalizma, naglasak bi trebalo stavljati na međuodnos kultura manjine i većine, izgradnju višekulturalnog odvojenog identiteta, razvoj interkulturalnih kompetencija, a takav pristup (očekivano) u kurikulumu nije naglašen. Može se zaključiti da se kroz kurikulum uspješno promoviraju ideje multikulturalizma te naglašava afirmacija manjinskog identiteta i očuvanje raznolikosti, dok se u znatno manjem dijelu ističe razvoj interkulturalnih kompetencija, razumijevanje posljedica diskriminacije, razvoj nestereotipnog mišljenja, antipredrasudnih stavova, snošljivosti i solidarnosti. Pored analize kurikulumu, za dublju analizu bitno je imati uvid u zajedničku kulturu škole, vrijednosti koje prevladavaju, način na koji učitelji prenose znanje te način interakcije učenika koji prevladava. Kada se radi o interkulturalnom obrazovanju najvažnije kompetencije i „učenika“ i „učitelja“ za učenje u učionici i školi su (trebale bi biti!): kritičko (argumentirano) mišljenje, kreativno mišljenje, prosocijalno mišljenje, mišljenje usmjereno na budućnost. Interkulturalno poučavati i odgajati uvijek je više pitanje prakse i kompetencija nego formalnih ciljeva istaknutih u dokumentima (Piršl, 2008). Odnos primjene u praksi i zastupljenosti interkulturalnih ciljeva u formalnim dokumentima bit će analiziran na primjeru vukovarskih škola.

VUKOVARSKE ŠKOLE – PORAZ PRAKSE

Završetkom procesa mirne reintegracije Hrvatskog Podunavlja nastava u Vukovaru i okolici organizirana je po hrvatskom planu i programu na način

da su pripadnici manjina ostvarili pravo na školovanje na svom jeziku i pismu u odvojenim, posebnim odjelima što je dovelo do podjele na tzv. „hrvatske“ i „srpske“ razrede. U Vukovaru, 13 godina poslije mirne reintegracije i dalje postoje odvojeni razredi – „hrvatske“ i „srpske“ smjene.

U Vukovaru su trenutačno tri osnovne mješovite škole s odvojenim srpskim i hrvatskim razredima, a sve srednje škole imaju odvojene razrede. Iako je pitanje prikladnog modela obrazovanja u vukovarskim školama vrlo složeno, potrebno je propitivati uspješnost postojećeg modela. Kako bi ustanovili promoviraju li se, i na koji način, neki do ciljeva interkulturalizma u vukovarskim školama, napravljena je analiza školskog kurikulumu Treće srednje škole Vukovar (Strukovne škole u Vukovaru). Također je analiziran kurikulum Ekonomske škole u Vukovaru, tako da su dvije učenice različitih nacionalnosti navele svoje dojmove i iskustva iz školske svakodnevice. U uvodnom dijelu kurikulumu Strukovne škole u Vukovaru istaknuto je: „Vrijednosna uporišta školskog kurikulumu su: kompetentnost i profesionalna etika, demokratičnost, jednakost obrazovnih šansi, uključenost učenika, multikulturalizam (osobito važan u našoj školi)“ (2010: 1). Naglasak je stavljen na multikulturalizam, dok se bilo kakav oblik interakcija Srba i Hrvata ne spominje. U nastavku je navedeno nekoliko vrlo pozitivnih programa koji se provode u sklopu izvannastavnih i izvanškolskih aktivnosti. Kroz radionicu *Od puberteta do zrelosti* promiče se kritičko mišljenje, razvoj komunikacijskih vještina, nenasilno rješavanje problema, suživot i tolerancija (2019: 23). Program pripremljen za *Svjetski dan mira*, kao cilj navodi „promoviranje tolerancije i prijateljstva među učenicima koji pohađaju nastavu prema različitim modelima obrazovanja“ (2010: 34). Također je razvijen *Program mjera za povećanje sigurnosti u školi* za koji se ističe da za cilj ima *afirmaciju pozitivnih vrijednosti protiv nasilja* i ističe: „Smisao je djelovati u smjeru prevencije nasilja i povećanja sigurnosti učenika, njihovih roditelja i djelatnika u odgojno-obrazovnoj ustanovi“. Ekonomska škola u svom *Godišnjem planu i programu* također naglašava da za cilj ima: „Razvijati učenicima svijest o domoljublju, nacionalnoj

prispadnosti, očuvanju povijesno-kulturne baštine i nacionalnog identiteta. Odgajati i obrazovati učenike u skladu s općim kulturnim i civilizacijskim vrijednostima, ljudskim pravima i pravima djece, osposobiti ih za življenje u multikulturalnom svijetu, za poštivanje različitosti i toleranciju te za aktivno i odgovorno sudjelovanje u demokratskom razvoju društva“ (2010: 2). Deklarativno postoji (selektivno i djelomično) promoviranje poštovanja ljudskih prava i poštovanja različitosti i tolerancije, dok se u praksi provodi odvojena nastava koja potiče segregaciju. Takvo stanje upućuje na kontradiktornost obrazovanja u Vukovaru. Može se reći da umjesto interkulturalizma u obrazovanju, koje omogućuje djeci da se snađu u odnosima s drugim ljudima, da prošire svoje spoznaje i ostvare mogućnosti, u Vukovaru prevladava „etnocentrični multikulturalizam“ u kojemu među skupinama nema razmjene ideja, vrijednosti i praksi, a takav je pristup krajnje neprimjeren ako se kulturna različitost želi učiniti instrumentom društvene kohezije (Vrkaš-Spajić: 2002: 40).

Dvije učenice srednje Ekonomske škole u Vukovaru, Mirna i Jelena, istaknule su da se u njihovoj školi provode programi kroz koje se potiče različitost, te ističe da su jedina škola u Hrvatskoj koja ima predmet *Ljudska prava*. No naglašavaju da su svi ti programi samo za nekoliko učenika i ne postoji ništa na razini cijele škole. Nadalje se ističe projekt proslave Dana mira, kad Hrvati i Srbi zajedno sudjeluju u obilježavanju međunarodnog Dana mira. Jedna od učenica navodi: „Ove godine smo na taj dan u središtu Vukovara izlagali svoje radove i dijelili poruke mira građanima, te smo tako promicali zajedništvo, priznavanje i poštivanje različitosti u našem gradu. No ujedno je to jedini projekt u školi u kojem su zajednički sudjelovala djeca srpske i hrvatske nacionalnosti.“ Učenice ističu da se u njihovoj školi provode određeni projekti/aktivnosti kojima se proklamiraju određeni aspekti obrazovanja za ljudska prava i demokratsko građanstvo, kao što je odgoj za toleranciju, nenasilje, smanjenje etnocentrizma i nacionalizma. Ponovno je očito proturječje obrazovanja u vukovarskim školama koje naglašavaju

potrebu za tolerancijom i nenasiljem (iako je to samo jedan segment šireg obrazovanja za demokratsko građanstvo), koje provode određene aktivnosti, projekte, programe, dok s druge strane samo određeni broj učenika sudjeluje u tim aktivnostima, ne provode se na razini cijele škole, te Hrvati i Srbi ne sudjeluju u zajedničkim projektima. Na pitanja o svakodnevnom odnosu Hrvata i Srba u školi učenica ističe: „U mojoj se školi sve dijeli na Hrvate i Srbe, nastavu slušamo odvojeno, Hrvati se druže s Hrvatima, a Srbi sa Srbima, čak ne idemo ni u iste kafiće. Odnos između Srba i Hrvata pun je mržnje, neslaganja i nepoštivanja. Jedan krivi pogled ili jedna kriva riječ i odmah izbijaju svađe i tuče. Kad dođe do toga, svatko se drži svoje strane, nije bitno tko se tuče i zbog čega se tuku, bitno je samo da je on/ona Hrvat/ Srbin i tada si svi pomažu i drže se zajedno“.

Upravo ovakvi opisi školske svakodnevice upućuju na neprimjerenost postojećeg modela obrazovanja i potrebu za uvođenjem interkulturalnog pristupa koji promiče: zajedničku kulturu škole, otvorenosti i međuodnos. Jedna od učenica ističe: „Komunikacija među profesorima ista je kao i s učenicima, profesori koji predaju jednima komuniciraju samo s njima ili obrnuto, ja neke od njihovih profesora ni ne znam niti sam ikada komunicirala s njima. Pa po osobnom iskustvu mogu reći da se učenici ne osjećaju važnima, jednostavno je, mi smo svi učenici i svima nam se jednako piše, što bi se reklo, no kad god se pojave neke nepravilnosti i razlike naravno to je 'zato što smo mi ovo a oni ono'“. Izobrazba nastavnika s interkulturalnim kompetencijama bitna je pretpostavka interkulturalnog obrazovanja (Piršl, 2008), a iz navedenog je jasno da u vukovarskoj školi nedostaje. Iz navedenih komentara učenica, pregleda web stranica vukovarskih škola i dostupnih dokumenata stvoren je dojam da postojeći model obrazovanja deklarativno promiče multikulturalizam, toleranciju, mir i jednakost, dok u praksi vlada segregacija i socijalna isključenost. Dok se selektivno provode programi kojima se posebno naglašava odgoj za nenasilje i mir, u svakodnevnoj školskoj praksi i dalje vladaju „zategnuti

[69]

odnosi“. Bitno je naglasiti da, iako se navedeni programi/izvanškolske aktivnosti/projekti provode u srednjim školama, vrlo je bitno da se takvi programi održavaju i u osnovnim školama. U Vukovaru postoje tri osnovne škole od kojih je samo jedna na svojim stranicama istaknula neke od programa za nenasilje koje održava, dok školski kurikulumi nisu bili dostupni za analizu. Izdvojeno je nekoliko bitnih prepreka koje trenutačno onemogućuju poštovanje i priznavanje različitosti u vukovarskim školama:

- Školsko okruženje – Razdvajanjem profesora i učenika, upravo suprotno načelima interkulturalizma, potiče se socijalna isključenost, odnosno socijalna segregacija.
- Sadržaj predmeta – Školski predmeti koji bi trebali promovirati jednakost i uvažavanje kultura u Vukovaru predmet su razdora. Vukovarski institut za mirovna istraživanja i obrazovanje (VIMIO) u svom izvještaju ističe kako je upravo područje nastave povijesti još uvijek vrlo ranjivo mjesto koje može pogoršati konfliktnu situaciju (Stina, 2005: 1). Jelena, učenica Ekonomske škole u Vukovaru, pak kaže da se „o ratu u Vukovaru jako malo priča, naime iz povijesti tu temu nismo ni radili, ta se tema jednostavno izbjegava. Tako da smo mi učenici zakinuti za taj dio povijesti, jer ja prva za sebe mogu reći da ne znam što se zapravo zbilo. Jer u knjigama piše jedno, okolina priča drugo i jednostavno je jako teško biti objektivan. Tako da mi zapravo nastave o povijesti rata NEMAMO“.
- Šira zajednica – Djeca u škole dolaze s unaprijed stvorenim predrasudama iz vukovarskog okruženja. Mirna navodi: „Mi se ne družimo i ne volimo se i mislim da će tako biti još dugo, dok netko to ne počne iz korijena mijenjati. Mislim da najveći problem nije u nama, djeci, nego u našim roditeljima. Oni na nas prenose svoju mržnju, nepoštivanje i neslaganje. Brane nam druženje i prenose na nas svoje osjećaje prema Srbima/Hrvatima“.

Nansen dijalog centar u Osijeku, koji je 2003. započeo projekt **Nove škole**, prepoznao je potrebu za temeljitim promjenama modela obrazovanja u Vukovaru te se zalaže za interkulturalni pristup u obrazovanju. Projekt Nove Škole za krajnji cilj ima osnivanje prve integrirane škole u Vukovaru, u kojoj bi sva djeca pohađala iste razrede, bez obzira na nacionalnost. Istraživanja provedena od strane centra Nansen pokazala su kako su upravo djeca najsklonija diskriminaciji po etničkoj osnovi i kako roditelji trenutačnu podjelu doživljavaju kao prijetnju razvoju zajednice, te su izrazili zabrinutost za budućnost svoje djece u gradu Vukovaru³⁶. U sklopu projekta razvijen je i Kurikulum Nove Škole, u skladu s potrebama djece, te je u potpunosti usklađen s Hrvatskim nacionalnim obrazovnim standardom (HNOS). Opći kurikulum Nove škole izrazito naglašava vrijednosti za koje roditelji i nastavnici smatraju da je potrebno njegovati i razvijati kod djece: prihvaćanje i poštivanje drugih, prihvaćanje različitosti, inkluzivnost, solidarnost, načela jednakih mogućnosti, nenasilja i mirne koegzistencije. Nova škola namjerava ne samo omogućiti djeci pripadnicima manjina da realiziraju svoje pravo na obrazovanje na vlastitom jeziku i pismu i učenje o vlastitom kulturnom nasljedstvu, nego ide i korak dalje tako da omogućuje i „potiče sve učenike da uče o kulturnoj baštini svih etničkih skupina koje obitavaju u Vukovaru i okolici kako bi se bolje upoznali, razvili razumijevanje i poštivanje za različito i različite – a upravo je ovo neophodan preduvjet za razvoj održivih međuetničkih odnosa među skupinama koje obitavaju na istom prostoru³⁷“. Posebnosti kurikuluma Nove škole su predmet „Kulturna i duhovna baština zavičaja“ (KDBZ), te učenje materinjeg jezika kao jezika zavičaja. Pronalaženje prikladnog modela obrazovanja za „podijeljeni“ Vukovar predstavlja izazov, ali i priliku za promjene i uvođenje interkulturalnog pristupa obrazovanju u vukovarske škole.

[71]

³⁶ <http://www.ndcosijek.hr/NovaSkola/istrazivanje.html>, 2010.

³⁷ <http://www.ndcosijek.hr/NovaSkola/0%20projektu.html>; 2010

OBRAZOVANJE ZA INTERKULTURALIZAM U VEĆINSKIM ŠKOLAMA

Načela interkulturalnog odgoja i obrazovanja ne bi trebala biti zastupljena samo u školama s nacionalnim ili etničkim manjinama, nego bi trebale biti podjednako zastupljene i u većinskim školama. Nekoliko je ključnih razloga za to. Iako se stječe dojam da je hrvatsko društvo vjerski, etnički i jezično homogeno, naše društvo ima dugo iskustvo multikulturalnosti i multikonfesionalnosti koje nije dovoljno valorizirano (Bognar, 2001: 1). Približavanjem ulasku u Europsku uniju interkulturalna kompetentnost postaje preduvjet svake uspješne komunikacije u takvoj zajednici (Filipan Žignid, 2005.).

Koliko su načela interkulturalizma zastupljena u većinskim školama u Hrvatskoj i na koji način? Iako to pitanje zahtijeva detaljnu analizu, za potrebe ovog rada u tu svrhu pregledan je službeni školski kurikulum O. Š. Borovje u Zagrebu za 2010./2011. šk. god. kako bi se ustanovilo jesu li zastupljene aktivnosti i ciljevi koji promiču interkulturalizam. Iako se u uvodnom dijelu kurikuluma ne navode osnovne vrijednosti i ciljevi koje škola promovira, među izvannastavnim aktivnostima u razrednoj nastavi navodi se i „odgoj za demokraciju“ koji ima namjenu: „pomoći učenicima da odrastu u osobe koje ne vrše nasilje bilo koje vrste nad drugim osobama niti nad samima sobom.“ (2010: 10). Iako je ovakva aktivnost vrlo poželjna jer promovira prakticiranje nenasilnog rješavanja konflikta i povećava toleranciju u međukulturalnim konfliktima, slično kao i u prethodnim slučajevima ona predstavlja samo jedan od ciljeva interkulturalnog obrazovanja i obrazovanja za demokratsko građanstvo. Pored toga samo dvije aktivnosti pokazuju naznake promoviranja interkulturalnih ciljeva. *Eko grupa* kao cilj ističe da: „Učenici trebaju izgraditi pozitivan sustav vrijednosti koji se odnosi na potrebu očuvanja kvalitete okoliša i razumno korištenje prirodnih resursa, koji promiče poštovanje života, suosjećanje i uvažavanje potreba drugih ljudi suvremenika, ali i uvažavanje potreba budućih generacija ljudi i drugih živih bića“ (2010: 32). Takav cilj potiče razvoj interkulturalnih kompetencija,

koje se djelom temelje na povezanosti prirodnog i ljudskog svijeta, te na razvoju odgovornosti pojedinca za globalne promjene. Druge izvannastavne aktivnosti i izborni predmeti ne spominju potrebu za prepoznavanjem vlastitog etnocentrizma, potrebu za tolerancijom, solidarnošću, poštivanjem i priznavanjem drugih kultura. Iz opisanog je vidljivo da se spominju pojedinačni fragmenti koji mogu biti povezani s idejama interkulturalnog obrazovanja ili obrazovanja za demokratsko građanstvo općenito. No kako interkulturalni odgoj pretpostavlja holistički i cjeloživotni proces usvajanja znanja, vještina, vrijednosti i perspektiva koje su nužne za promicanje dostojanstva osobe i demokratskog društva, takav selektivan pristup zasigurno ne daje zadovoljavajuće rezultate u praksi.

U prvom dijelu prikazan je europski kontekst u kojem se razvija ideja interkulturalizma i javlja potreba za identitetnim i interkulturalnim obrazovanjem. Dok europske zemlje deklarativno (kroz zakone, preporuke i smjernice) podupiru interkulturalni pristup obrazovanju, načela interkulturalnog obrazovanja često se u školsku praksu nedovoljno uključuju ili doživljavaju poraz pri primjeni u određenom društvenom kontekstu. U hrvatskim zakonima prevladava vrlo uska ideja multikulturalizma, koji bi se mogao nazvati „etnocentričnim multikulturalizmom“, budući da se uglavnom bavi očuvanjem nacionalnog identiteta a ne i međuodnosom većinske i manjinske kulture. Činjenica da je Hrvatska multikulturalna, multilingvalna, multireligijska i multietnička zemlja nije dovoljno vrednovana u obrazovanju. Iz selektivnog pregleda nekoliko školskih kurikulumata stječe se dojam da se selektivno spominju samo određena načela interkulturalizma – takav pristup prevladava u praksi te školskim dokumentima. No kad je riječ o odgoju i obrazovanju za interkulturalizam, praksa govori puno više nego formalni dokumenti, stoga je potrebna dublja analiza vrijednosti, stavova, kompetencija profesora /učenika u hrvatskim školama. Pravi izazov u tom smislu predstavljaju vukovarske osnovne i srednje škole u kojima je nužna promjena obrazovnog modela i uspostava drugačijih odnosa u kojima

će svaki pojedinac/pojedinka moći razvijati svoje potencijale. Približavanjem ulasku u Europsku uniju trebalo bi doći i do naglašavanja ideja interkulturalizma u hrvatskim školama budući da će upravo interkulturalni odgoj i *open identity* postati preduvjet za uspješno funkcioniranje u takvoj zajednici.

Literatura:

Bačić, L. (ur.) (2009.) *Zvoni za mir*. Centar za mirovne studije, Mreža mladih Hrvatske, MAP Savjetovanja.

Campani, G.; Gundara, J. S. (1994.) Overview of Intercultural Policies within the European Union, *European Journal of Intercultural Studies* 5 (1) 3-8.

Čačić-Kumpes, J. (2004.) Interkulturalizam u obrazovanju: koncepti, teorijski modeli i razvojne mogućnosti, *Povijest u nastavi* 2 (4) 305-321.

Nacionalni program odgoja i obrazovanja za ljudska prava. Vlada Republike Hrvatske, Zagreb, 1999.

Nacionalni okvirni kurikulum za predškolski odgoj i opće obvezno obrazovanje u osnovnim i srednjim školama – prijedlog (2010). Zagreb: Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa.

Nastavni plan i program za osnovnu školu – HNOS (2006). Zagreb: Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa.

Osler, A. & Starkey, H. (2004). *The Intercultural Dimension in Official European Documents: Research Summary*. Centre for Citizenship and Human Rights Education, University of Leeds.

Perotti, A. (1994). The Impact of the Council of Europe's Recommendations on Intercultural Education in European School Systems, *European Journal of Intercultural Studies* 5 (1) 9-17.

Piršl, E. (2008). *Interkulturalni odgoj i obrazovanje*. Dostupno na URL: www.ffpu.hr/fileadmin/Dokumenti/Interkulturalni_odgoj.ppt (20.9.2010.)

Puzić, S. (2008). *Intercultural education in the European Context: Analysis of selected European Curricula*. *Metodika* 15 (2008), 390-407.

Spajić-Vrkaš, V.; Kukoč, M.; Bašić, S. (2001). *Interdisciplinarni rječnik*. Zagreb
Spajić-Vrkaš, V. „The emergence of multiculturalism in education: From
ignorance to separation through recognition.“ U: Mesić, M. (ur.) *Experience
and Perspectives of Multiculturalism: Croatia in Comparison to Other
Multicultural Societies*. Zagreb: FFPress i Croatian Commission for UNESCO,
2004, 87-101.

Spajić-Vrkaš, V. (2002). Odgoj i obrazovanje za demokratsko građanstvo
u Hrvatskoj: Izvještaj. Centar za istraživanje, izobrazbu i dokumentaciju u
obrazovanju za ljudska prava i demokratsko građanstvo. Filozofski fakultet,
Sveučilište u Zagrebu: 2002.

Stina, 2005, br. 25 (broj posvećen položaju i zaštiti Roma).

Internetske stranice:

Nansen Dijalog Centar. Projekt Nove Škole. Dostupno na: <http://www.ndcosijek.hr/NovaSkola/o%20projektu.html>

DARKO ČOP, NINA RAPO

OBRAZOVANJE ZA ODRŽIVI RAZVOJ

Obrazovanje za održivi razvoj predstavlja nužno ulaganje u budućnost. Nakon *Konferencije o životnoj sredini i razvoju* u Rio de Janeiru 1992. pojam „održivi razvoj“ postao je vodeći pojam u području politike o životnoj sredini. Taj pojam ističe vezu između ekoloških, ekonomskih i socijalnih problema unutar kojih se mora postaviti problem zaštite životne sredine.

Obrazovanje za održivi razvoj razvija i jača sposobnost pojedinaca, skupina, zajednica, organizacija i zemalja da prosuđuju i biraju u korist održivog razvoja. Ono može pospješiti pomak u načinu razmišljanja ljudi te im tako omogućiti da svijet učine sigurnijim, zdravijim i prosperitetnijim, poboljšavajući time kakvoću života. Obrazovanje za održivi razvoj može pružiti kritičko promišljanje i veću svijest i ovlaštenost za istraživanje novih vizija i koncepcija te razvijanje novih metoda i alata. Ako bi postalo dijelom formalnog obrazovnog sustava kao i neformalnog i informalnog obrazovanja, ljudima bi se pružila znanja i vještine koja bi ih učinila stručnijim i pouzdanijim te povećala njihove mogućnosti za djelovanje u korist zdravog i produktivnog života u skladu s prirodom, uz brigu za socijalne vrijednosti, jednakost spolova i kulturnu raznolikost.

Stoga bi ustanove formalnog obrazovanja trebale imati važnu ulogu pri razvijanju sposobnosti od rane dobi, pružajući znanje i utječući na stavove i ponašanje. Važno bi bilo osigurati da svi đaci i studenti steknu primjereni znanje o održivom razvoju i budu svjesni utjecaja odluka koje ne podržavaju održivi razvoj. Obrazovne ustanove u cjelini, uključujući čak i studente,

nastavnike, upravitelje i ostalo osoblje, kao i roditelje, trebale bi slijediti načela održivog razvoja.

Važnost implementacije odgoja za održivi razvoj u edukacijski sustav ističe se u raznim međunarodnim dokumentima. Najznačajniji među njima su UN-ovi Milenijski ciljevi razvoja, UN-ova rezolucija o odgoju za održivi razvoj, preporuka Vijeća Europe za promociju kulture demokracije i ljudskih prava kroz sustav obrazovanja, dok je na državnoj razini donesen Nacionalni okvirni kurikulum (NOK) unutar kojeg se naglašava važnost odgoja za održivi razvoj. U NOK-u se ovaj pojam obrađuje u okviru teme zdravlje, sigurnost i zaštita okoliša, te se ističe da „učenici izgrađuju pozitivan sustav vrijednosti u odnosu na potrebu očuvanja kvalitete okoliša te racionalno korištenje prirodnih izvora. Osobito usvajaju vrijednosti kao što su obzirnost, umjerenost, štedljivost, solidarnost i poštovanje samih sebe i drugih ljudi, prirode, okoliša te njihovih izvora i zaliha za sadašnje i buduće naraštaje, biološke i kulturne raznolikosti te planeta Zemlje u cijelosti.”³⁸

Sličnim načelima vode se i međunarodni dokumenti, uz motivaciju i uputu vladama pojedinih država da razvijaju politike i postupke koje ugrađuju održivi razvoj u obrazovanje. Na tom tragu možemo se nadati da će se i u našem društvu osvijestiti potreba za masovnijom realizacijom smjernica iz NOK-a, ali i u većoj mjeri isticati aktualnost ove teme, ne samo među školskom, već i širom populacijom. Stoga bi razvoj održivog društva trebalo shvaćati kao stalni proces učenja kojim se istražuju pitanja i dileme, u kojem se odgovarajući odgovori i rješenja mogu mijenjati kako se razvija naše iskustvo.

PRIMJER IZ PRAKSE: PROJEKT *EKO ŠKOLE* U REPUBLICI HRVATSKOJ

Vijeće Europe utemeljilo je 1981. Zakladu za odgoj i obrazovanje za okoliš³⁹. Cilj je Zaklade promicanje odgoja i obrazovanja na području zaštite okoliša i održivog razvoja. Zaklada broji 27 europskih i nekoliko vaneuropskih

³⁸Nacionalni okvirni kurikulum, str. 24.

³⁹Foundation for Environmental Education - FEE

država. Nacionalni koordinator zadužen za provođenje programa **Eko škola** u Republici Hrvatskoj je Pokret prijatelja prirode „Lijepa naša“ od 1997. Program Eko-škola jasno određuje i usmjerava način na koji se nastavni sadržaji o zaštiti okoliša, koji su dio redovnog školskog programa, primjenjuju u svakodnevnom životu škole. Ovakav pristup pomaže učenicima shvatiti važnost zaštite okoliša u svijesti svakog pojedinca. Posebna pozornost pridaje se pitanjima smanjivanja i zbrinjavanja otpada, racionalnog iskorištavanja energije i vode, te uređenju školskog okoliša. Obrazovna ustanova (vrtić, osnovna škola, srednja škola) koja želi ući u program i dobiti status Eko škole, treba najprije ispuniti sljedeće zahtjeve:

- osnovati Odbor Eko škole (predstavnik učenika, nastavnik, ravnatelj, nepredavačko osoblje škole, roditelj, član uprave škole, predstavnik Pokreta prijatelja prirode „Lijepa naša“)
- ocijeniti stanje okoliša u školskom okruženju: prosuđuje se koliko škola opterećuje okoliš, koliko proizvodi otpada, troši struje i vode, sredstava za čišćenje, kakav je vanjski okoliš škole, te zastupljenost odgoja i obrazovanja za zaštitu okoliša u aktivnostima škole
- izraditi plan djelovanja: ovisno o ocjeni stanja okoliša odabere se jedan ili više ponuđenih ciljeva; reciklaža papira, uporaba ekološki prihvatljivih sredstava za čišćenje, štednja energije, štednja vode, brtvljenje prozora i slično
- pratiti ostvarenje plana: prati se i ocjenjuje jesu li ostvareni ciljevi, bilježi se svaki uspješan postupak i predlažu postupci za neriješene probleme, vodi se eko-dnevnik, izrađuje foto-dokumentacija, video-zapisi i dr.
- u sklopu redovne nastave obrađivati teme određene planom djelovanja

[79]

Važno je napomenuti da se u programu radi po principu interdisciplinarnosti, što znači da se zaštita okoliša i održivi razvoj provlače kroz sve predmete redovne nastave a ne kroz zaseban predmet ili školski program.

Osim toga, nužno je:

- promicati program u samoj školi i široj zajednici organizacijom raznih aktivnosti, suradnjom s medijima, te općenito što više promovirati ideju zaštite okoliša i održivog razvoja, te
- izraditi vlastiti Eko kodeks koji obvezuje sve čimbenike obrazovne ustanove na eko opredjeljenje ustanove. U izradi kodeksa sudjeluju učenici, a potrebno ga je izložiti na uočljivo mjesto

Nakon ispunjenja postavljenih kriterija o izradi programa (koji u školi djeluje uspješno najmanje nekoliko mjeseci), državno povjerenstvo uvidom i provjerom u dosljednost provedbe pismeno obavještava školu o ispunjavanju uvjeta za status Eko škole. Za zadržavanje statusa Eko škole potrebno je nakon dvije godine dokazati dostignutu razinu prve godine, ali i korak naprijed u provedbi smjernica odgoja i obrazovanja za zaštitu okoliša.

[80]

U Republici Hrvatskoj status međunarodne Eko škole ima više od 260 obrazovnih ustanova (vrtići, osnovne i srednje škole) koje zelenu zastavu kojom potvrđuju svoj ekološki status rado ističu na pročelju zgrade ili u samoj zgradi. Ipak, aktivnosti koje provode Eko škole uglavnom se bave prigodnim obilježavanjima pojedinih datuma (Dan planeta Zemlje, Dani kruha i sl.) ili likovnim radionicama, nego konkretnim akcijama, debatama na temelju konkretnih slučajeva i iskustava u lokalnoj zajednici, općenito promišljanjima o tome kamo nas vode ovakav način života, korištenje tehnologije i gomilanje otpada te kakav ćemo planet ostaviti budućim generacijama u nasljeđe. Potrebno je više poticati kritičko razmišljanje kod učenika i nastavnika, posredno kod roditelja, te sustavno provoditi program koji će za svoj cilj imati obrazovane mlade ljude kadre spojiti teorijsko znanje s praktičnim inovacijama i idejama.

OBRAZOVANJE ZA ODRŽIVI RAZVOJ - PRIMJERI IZ EUROPE I SVIJETA

Za usporedbu s programom obrazovanja za zaštitu okoliša i održivi razvoj koji se provodi u Hrvatskoj kroz status i program Eko škole, prikazat će se neki primjeri iz zemalja koje djeluju u okviru rada Europske mreže Razvoja škola kroz obrazovanje za okoliš.⁴⁰

U izradi brošure 'Obrazovanje za održivi razvoj u školama - smjernice za razvoj kriterija kvalitete' sudjelovali su autori/-ce iz 13 zemalja, uglavnom europskih, ali i iz Australije te Koreje.⁴¹ Zemlje su predložile sintagmu *obrazovanje za održivi razvoj* - OOR, kao nov pojam koji se razlikuje od uobičajenog pojma Eko škola ili ekološki orijentirana škola. Korištenjem tog novog pojma željeli su naglasiti da postoje novi izazovi za škole koje se žele zauzeti za razvoj usmjeren prema OOR-u. U OOR-u nije samo riječ o sadašnjoj i budućoj ovisnosti ljudi o kvaliteti okoliša i dostupnosti prirodnih resursa, već su u OOR-u sadržani i oblici participacije, samodjelotvornosti, ravnopravnosti i socijalne pravde koji tvore bitne aspekte pripreme učenika za sudjelovanje u održivom razvoju. Te su škole dionici načelnih promjena s obzirom na ciljeve i ulogu obrazovnih institucija. Njihov je cilj da učenicima omoguće okvir u kojemu će razvijati aktivan građanski angažman i sudjelovanje u društvu te će na taj način shvatiti složenost socijalnih, gospodarskih, političkih i ekoloških dimenzija održivog razvoja. Škola koja se zalaže za OOR obvezuje se na učenje za budućnost. Takva škola poziva učenike i nastavnike da razviju 'kulturu kompleksnosti', time što ih potiče na kritičko razmišljanje u otkrivanju i izazovima, pridonosi pojašnjavanju vrijednosti, uzima u obzir vrijednost aktivnog djelovanja i demokratskog

[81]

⁴⁰School Development through Environmental Education – SEED. Rad SEED-a kao decentralizirane mreže nacionalnih obrazovnih i istraživačkih institucija konkretan je primjer za aktivnosti u okviru inicijative Environment and School Initiative - ENSI. ENSI je UNESCO-ov partner UN-ova Desetljeća za održivi razvoj 2005.-2014. - Decade for Sustainable Development - DESD, kojemu je cilj da sve zemlje uključi u konkretne strategije OOR-a, u njihov razvoj i njihovo kritičko preispitivanje.

⁴¹Europske zemlje koje su sudjelovale u istraživanju: Austrija, Danska, Grčka, Belgija, Španjolska, Finska, Italija, Norveška, Mađarska, Švedska te Njemačka.

sudjelovanja za učenje te što sve predmete i njihov pedagoški sadržaj obrađuje s obzirom na OOR. To mogu biti središnji elementi koji će pomoći u razvoju učeničke sposobnosti djelovanja.

PRIMJER VIDLJIVOSTI U ŠKOLI I LOKALNOJ ZAJEDNICI KROZ PROGRAM OOR-A

„Učitelji jedne seoske škole bili su zabrinuti zbog šume u neposrednoj blizini. Ta je šuma godinama bila zapuštena i rijetki su mještani uopće zalazili onamo. Djeca su međutim bila fascinirana šumom te su je željela istraživati i koristiti za svoje aktivnosti. Djeca su odlučila zatražiti od zajednice i roditelja da im pomognu očistiti šumu od otpada. U želji da to mjesto postane pristupačnije, djeca su s učiteljima izradila konkretan plan i raspored svega što treba učiniti. Nakon tri dana, koliko je trajala akcija čišćenja uz potporu lokalne zajednice, zapuštena je šuma postala dostupnija i privlačnija. Zasađene su dodatne autohtone biljke kako bi se obogatilo biljni svijet, a duž 'istraživačke staze' postavljeno je ukrasno kamenje. Cijela je zajednica nastavila pomagati u pripremi terena za sadnju drugih vrsta stabala. Šuma se sada koristi u obrazovne svrhe. Ona je produžetak školskog dvorišta, ali i svojevrsan botanički vrt, koji se može proučavati cijele godine. Posebni školski programi bave se različitim aspektima šume u različita godišnja doba, a učitelji i djeca redovito se brinu o njoj. Mještani sada često dolaze u to područje radi sportskih aktivnosti, a vikendom i blagdanima to je mjesto za obiteljske šetnje.“ (Breiting, Mayer, Mogensen: 2005, str. 17)

Ovaj primjer zorno prikazuje kako se djeci nije 'serviralo' što da naprave kako bi popravili stanje okoliša svoje škole, nego su sama djeca došla na ideju što napraviti. Sljedeći pozitivan primjer uključivanje je roditelja, a zatim i ostatka lokalne zajednice u akciju. Nadalje, akcija se nikako ne može smatrati jednokratnom, već je prvotna ideja nadograđena te se sad jedno područje u okolišu škole pretvorilo u svojevrsno učilište, botanički vrt, a lokalna je zajednica dobila uređeni prostor koji se kontinuirano koristi u rekreativne svrhe.

NA KRAJU...

S odgojno-obrazovnog stajališta nije uvijek važno koji se problem rješava i/ili koji se vidljivi rezultat očekuje od neke aktivnosti. Mnogo je važnije proizlazi li usmjerenost na određeni problem iz zamisli i mišljenja učenika te vode li učitelji računa o razvoju složenog, kritičkog razmišljanja i razjašnjavanju vrijednosti kada učenici istražuju i nastoje riješiti problem.

Upravo iz takvog programa proizlazi da pristup u poučavanju i učenju mora u središte postaviti učenika i osigurati kontekst u kojemu on/ona može razvijati vlastite ideje, vrijednosti i stavove. Učitelji moraju učenike smatrati aktivnim sudionicima u izgradnji vlastitog znanja. Budući da su pitanja vezana uz održivi razvoj često kontroverzna i komplicirana, važno je znati kako riješiti sukobe i kompleksne situacije (više o tome poslije). Usredotočenost na OOR može se iskoristiti kao prilika za poučavanje na području glavnih nastavnih predmeta, što često ima i pozitivne praktične implikacije za svakodnevni život učenika i lokalne zajednice.

[83]

Literatura:

Breiting, S.; Mayer, M.; Mogensen, F. (2005.) **Kriteriji kvalitete za OOR-škole**. Austrija: Austrijsko Savezno ministarstvo obrazovanja, znanosti i kulture.

Internetske stranice:

1. www.lijepa-nasa.hr/eko-skole [04.10.2010.]
2. os-gkrkleca-zg.skole.hr/skola?ms_nav=aadaab [04.10.2010.]
3. <http://www.undp.org/mdg/>
4. <http://public.mzos.hr/>
5. <http://educationforsustainabledevelopment.com/>

POLAZIŠNE OSNOVE ZA UVOĐENJE PREDMETA ODGOJ I OBRAZOVANJE ZA LJUDSKA PRAVA I DEMOKRATSKO GRAĐANSTVO U FORMALNI ODGOJNO- OBRAZOVNI SUSTAV

[85]

Nacionalnim programom odgoja i obrazovanja za ljudska prava i demokratsko građanstvo Vlade Republike Hrvatske iz 1999. godine (u nastavku: Nacionalni program) u odgojno-obrazovni sustav formalno su uvedeni sadržaji usmjereni na građansko obrazovanje, obrazovanje o ljudskim pravima, miru i nenasilju te demokratskom sustavu. Nacionalni program obuhvaća sljedeće sadržaje: odgoj za ljudska prava, odgoj za demokratsko građanstvo, identitetni i interkulturalni odgoj i obrazovanje, odgoj za mir i nenasilno rješavanje sukoba, odgoj za održivi razvoj, odgoj za sprečavanje predrasuda i diskriminacije, istraživanje humanitarnoga prava i sl. Smatramo da je program sveobuhvatan, ali da u punih deset godina nisu stvorene osnovne pretpostavke za njegovu provedbu.

Glavni nedostaci provedbe postojećeg programa odnose se na njegovu neobaveznost, na nedostatnu i neujednačenu sadržajnu i metodološku

osmišljenost programa te na nedostatnu edukaciju nastavnog osoblja. Do danas ne postoji evaluacija kojom bi se dobili podaci o tome na koji se način ovaj program provodi u osnovnim i srednjim školama te jesu li, i u kojoj mjeri, zastupljeni svi predviđeni sadržaji iz programa. Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa i Agencija za odgoj i obrazovanje organiziraju povremene edukacije manjeg opsega i smotre programa o ljudskim pravima, što nije dovoljno ako smo svjesni da je riječ o vrlo osjetljivom i tematski širokom području za čije je kvalitetno provođenje potrebna sustavnost, evaluacija provedbe, stručni kadar koji će se posvetiti upravo ovom području i kontinuirana edukacija tog kadra.

Istraživanje Centra za ljudska prava „Demokracija i ljudska prava u osnovnim školama“ pokazuje nedostatnu provedbu, nesustavnost i neujednačenost provedbe Nacionalnog programa, iako većina učitelja, ravnatelja, učenika i roditelja elemente građanskog odgoja smatra najvažnijim ciljevima školovanja.

PROVEDBA PREDMETA ODGOJ I OBRAZOVANJE ZA LJUDSKA PRAVA I DEMOKRATSKO GRAĐANSTVO

Organizacije u potpisu koje djeluju kroz neformalnu koordinaciju čija stajališta podržava i **Centar za ljudska prava** zalažu se za uvođenje odgoja i obrazovanja za ljudska prava i demokratsko građanstvo u formalni obrazovni sustav te ističu potrebu za razvojem i revizijom postojećeg nacionalnog programa koji svakako treba obuhvatiti sve četiri komponente odgoja i obrazovanja za demokratsko građanstvo: **politički sustav i političko opismenjavanje, ljudska prava i zaštitu ljudskih prava, odgoj za mir i nenasilje te učenje o demokratskom građanstvu** (integriran sadržaj o interkulturalizmu i osjetljivosti prema različitostima), sukladno definiciji Vijeća Europe, na način koji će svim učenicima omogućiti stjecanje ovih osnovnih znanja i vještina neophodnih za snalaženje u društvu. Također

ističemo da ovako široko poimanje odgoja i obrazovanja za ljudska prava i demokratsko građanstvo ostavlja otvorenu mogućnost da se u okviru ovog predmeta obrađuju teme kao što su održivi razvoj, zaštita potrošača, razvijanje volonterstva, poticanje društvene odgovornosti poduzetništva i antikorupcijski odgoj.

Spomenute organizacije zalažu se za **detaljniju razradu i osmišljavanje predmeta odgoja i obrazovanja za ljudska prava i demokratsko građanstvo kao zasebnog obveznog predmeta koji će kroskurikularno biti povezan s ostalim predmetima.**

Razlozi za iznošenje preporuke da odgoj i obrazovanje za ljudska prava i demokratsko građanstvo bude zaseban obvezni predmet te konkretne tehničke preporuke za uvođenje, kao i objašnjenje važnosti uvođenja bit će pojašnjeni u nastavku.

Valja istaknuti da je uvođenje ovog predmeta predviđeno prijedlogom *Nacionalnog okvirnog kurikulumu* i u skladu je s temeljnim kompetencijama Europske unije, te bi se na predloženom tragu mogla izraditi detaljnija strategija za njegovo uvođenje. Predmetom bi se sustavno osnažila djeca i mladi, razvile njihove socijalne vještine te pridonijelo smanjenju nasilja, kao i izgradnji škole kao zajednice.

Nedavni slučajevi nasilja među mladima koji su zaokupili veliku pozornost medija i javnosti doveli su i do veće zabrinutosti javnosti i političkih tijela zbog trenda porasta ozbiljnosti nasilja među mladima te su izazvali njihovu deklarativnu spremnost na akciju. Međutim, reakcije političkih struktura i šire javnosti često su takve da se traga za brzim rješenjima i „čarobnim pilulama“ koje će promijeniti nasilnike, dok se o općim društvenim uzrocima koji pogoduju povećanju nasilja rijetko i malo govori, a još je manja usmjerenost na njihovo uklanjanje. Za dugoročno uspješno smanjenje nasilja i drugih društvenih problema neophodno je da što šira grupa mladih ljudi ocijeni

nasilje kao neprihvatljiv način djelovanja, što se može postići usmjeravanjem na razvoj građanskih i socijalnih vještina mladih ljudi, a upravo je to cilj odgoja i obrazovanja za ljudska prava i demokratsko građanstvo. Važnost takvih sadržaja prepoznata je i u obrazovnom sustavu; stoga se za djecu i mlade i sada organizira odgoj i obrazovanje iz ovih područja. Međutim, ovakvo obrazovanje provodi se povremeno i neujednačeno te je prepušteno inicijativi pojedinih entuzijasta, zbog čega se umanjuju i raspršuju njegovi pozitivni učinci. Također je česta pojava da se ovakvi sadržaji organiziraju kao izvannastavni ili izborni pa njima prisustvuju djeca i mladi koji općenito žive u poticajnijim, kvalitetnijim uvjetima i bolje su uklopljeni u okruženje, a djeca i mladi koji žive u osobito rizičnim uvjetima često ne budu uključeni u sadržaje koji će razviti njima neophodne vještine nenasilnog postupanja i snalaženja u društvenim procesima.

[88]

SADRŽAJ I TRAJANJE PREDMETA ODGOJ I OBRAZOVANJA ZA LJUDSKA PRAVA I DEMOKRATSKO GRAĐANSTVO

Smatramo da je Odgoj i obrazovanje za ljudska prava i demokratsko građanstvo predmet koji bi valjalo uvesti od početka osnovnoškolskog obrazovanja pa sve do kraja fakultetskog obrazovanja, a(li) sadržaje treba prilagoditi razvojnim mogućnostima učenika.

Tako od prvog razreda osnovne škole treba uključiti učenike u sadržaje usmjerene na razvoj socijalnih vještina, osobito vještina uspješnije komunikacije i nenasilnog rješavanja sukoba, tolerancije i uvažavanja različitosti, ljudska prava i rodnu ravnopravnost, odgovorno ponašanje i druge slične sadržaje obrađivane na konkretnoj iskustvenoj razini primjerenoj dobi učenika.

Što su učenici stariji, to sadržaji sve više mogu biti usmjereni na razvoj kritičkog mišljenja, razumijevanje društvenih procesa, političkog sustava, demokracije i aktivnog građanstva, poznavanje mehanizama zaštite ljudskih prava i odgovornosti svake osobe za njihovo poštivanje, razumijevanje multikulturalnosti i interkulturalnosti, upoznavanje s mogućnostima

druživanja i djelovanjem organizacija civilnog društva, volonterstvo, aktivizam mladih, razvoj poduzetničkog duha, zaštitu potrošača, antikorupcijski odgoj i slično.

Važno je ovaj predmet predvidjeti kao obavezan jer se njime djeca i mladi podučavaju o osnovnim konceptima demokratskog društva te se razvijaju i osnovne vještine – građanske kompetencije potrebne za snalaženje u društvu. Predmet ne smije biti izborni jer se na taj način samo produbljuju društvene nejednakosti i može se dogoditi da učenici koji žive u rizičnijim uvjetima i slabije su uključeni u školska događanja budu dodatno zakinuti i za ovaj odgojno-obrazovni predmet koji u velikoj mjeri pridonosi prevenciji nasilja i boljem snalaženju djece i mladih u društvu. Predmet također ne smije biti organiziran u isto vrijeme kad i drugi izborni predmeti, npr. vjeronauk, jer odgoj i obrazovanje za demokratsko građanstvo i odgoj u vjeri nisu međusobne alternative.

Treba imati na umu da će se u manjem broju srednjih škola sadržaji spominjanog predmeta donekle preklapati sa sadržajima drugih predmeta, i to osobito politike i gospodarstva. Međutim, predmet politike i gospodarstva ne izvodi se u svim srednjim školama i obično traje kraće (npr. jednu školsku godinu), dok je odgoj i obrazovanje za ljudska prava i demokratsko građanstvo sadržajno obuhvatniji.

U vezi s brigom o opterećenju učeničke satnice treba naglasiti da se predmet može uvesti i bez prevelikog opterećenja satnice, npr. tako da se svaki drugi tjedan održava umjesto sata razrednika. Što se tiče sadržajnog opterećenja učenika, bitno je naglasiti da sadržaji koji će se svladavati u okviru ovog predmeta predstavljaju osnovne građanske kompetencije koje svaka osoba koja živi u demokratskoj državi i tako mora svladati. Pored toga, napominjemo kako odgovarajuća metodologija koja prati ovakve sadržaje vodi do rasterećenja sustava jer motivira učenike na samostalne zadatke i veću odgovornost.

IZOBRAZBA STRUČNOG KADRA I METODIKA

Nužnost je da predmet Odgoj i obrazovanje za ljudska prava i demokratsko građanstvo predaju posebno educirane osobe te da on i sadržajno i metodološki bude prilagođen ciljevima predmeta kako ne bi dodatno opterećivao, nego kako bi osposobljavao učenike da razumiju društvene procese i snalaze se u njima.

Predmet trebaju provoditi nastavnici i učitelji čije temeljno obrazovanje može biti iz različitih društveno-humanističkih struka, ali koji moraju proći uvodnu (intenzivnu, multidisciplinarnu) edukaciju (s ciljem stjecanja znanja i vještina) u vezi sa sadržajem koji će se podučavati u predmetu Odgoj i obrazovanje za ljudska prava i demokratsko građanstvo. Tom nastavnom osoblju treba omogućiti organiziranje u stručno vijeće i nastavak redovitih stručnih usavršavanja sukladno važećim propisima za obrazovne struke o potrebi kontinuiranih usavršavanja. Nužno je i da se na fakultetima na kojima se školuje kadar za odgojno-obrazovna zanimanja organiziraju kolegiji koji će osposobiti buduće učitelje i nastavnike za provedbu sadržaja i metodologije Odgoja i obrazovanja za ljudska prava i demokratsko građanstvo.

Već i sada u obrazovnom sustavu postoji nastavno osoblje, primarno ono školovano na Filozofskom fakultetu, Fakultetu političkih znanosti ili Edukacijsko-rehabilitacijskom fakultetu, koje je u temeljnoj naobrazbi steklo neka znanja o sadržajima u vezi s obrazovanjem o ljudskim pravima i demokratskom građanstvu. Međutim, nužno je da se te osobe dodatno osposobe za provedbu predmeta Odgoj i obrazovanje za ljudska prava i demokratsko građanstvo kroz uvodnu edukaciju te kroz nastavak kontinuiranog stručnog osposobljavanja iz tog predmeta, kao i kroz djelovanje stručnog vijeća usmjerenog na osiguravanje stručne provedbe ovih sadržaja.

[90]

U tom smislu ohrabruje zaključak sjednice Rektorskog zbora održanog u Puli 16. travnja 2010. u kojem se podržava inicijativa za sustavno obrazovanje i istraživanje u području ljudskih prava, te se planira osnovati posebno povjerenstvo za ovu temu na razini Rektorskog zbora, u kojem će biti predstavnici svih sveučilišta te jedan predstavnik/-ica veleučilišta. Istodobno je u tijeku i postupak imenovanja novog Nacionalnog odbora za obrazovanje za ljudska prava. Smatramo kako je potrebno što prije početi sustavno djelovati na području obrazovanja za demokratsko građanstvo i ljudska prava, u čemu je od velike važnosti veća razina koordinacije između relevantnih vladinih institucija, sveučilišta, organizacija civilnog društva i drugih vjerodostojnih dionika na ovom području.

Vezano uz metodologiju provedbe predmeta, europska i svjetska iskustva pokazuju da je tijekom nastave Odgoja i obrazovanja za ljudska prava i demokratsko građanstvo najučinkovitije korištenje najrazličitijih metoda: od izravnog učiteljskog poučavanja do interaktivnih radioničkih oblika rada, ali i uporabe dodatne literature, audio-vizualnih materijala i slično. Naravno da je nužan preduvjet za razvijanje aktivnosti taj da učenici na nastavi nisu pasivni „primatelji informacija“ nego aktivni sudionici procesa obrazovanja, što je predviđeno i dosadašnjim Nacionalnim programom, a raznolikost metoda podučavanja i poticanje aktivnosti učenika predviđa se i u drugim propisima iz područja obrazovanja. Smatramo da treba zagovarati raznolikost metoda pristupa učenicima na svim satovima, što je u skladu sa svim trenutačno važećim propisima u vezi s područjem odgoja i obrazovanja.

[91]

ULOGA ORGANIZACIJA CIVILNOG DRUŠTVA I NJIHOVA SURADNJA S ODGOJNO-OBRAZOVNIM USTANOVAMA

Brojne odgojno-obrazovne ustanove i organizacije civilnog društva već provode partikularne edukativne programe čija će iskustva biti značajna u osmišljanju nastavnog programa za predmet iz naslova. Organizacije civilnog društva imaju potrebne kapacitete i znanja kojima mogu doprinijeti

kontinuiranom usavršavanju nastavnog osoblja iz ovog područja. Mnoge imaju tradiciju organiziranja uspješnih obrazovnih programa te mogu u suradnji s Agencijom za odgoj i obrazovanje ponuditi kvalitetnu podršku nastavnom osoblju koje će provoditi ovaj predmet i to na način da organiziraju stručna usavršavanja nastavnog osoblja, ali i u samoj nastavi kako bi izravno pridonijeli edukaciji mladih o demokratskom građanstvu i ljudskim pravima. Smatramo da Agencija za odgoj i obrazovanje treba ponuditi stručnu podršku razvoju programa na način da nastavnom osoblju ponudi kataloge kvalitetnih programa i organizacija koje posjeduju potrebna znanja za educiranje nastavnog osoblja iz ovog područja.

Organizacije civilnog društva također mogu i trebaju sudjelovati kao gosti predavači na nastavi, što će učenicima omogućiti iskustveno učenje, interakciju s aktivnim građanima te priliku za upoznavanje s djelovanjem udruga. Organizacije civilnog društva mogu surađivati sa školama u kojima učenici ili studenti iskazuju želju za volontiranjem tako da omogućće mladim osobama uključivanje u volonterske aktivnosti koje organiziraju pojedine organizacije civilnog društva, a koje su u skladu s dobi i sposobnostima tih mladih osoba. Takve odredbe postoje u Zakonu o volonterstvu i preporučuje ih Nacionalni odbor za razvoj volonterstva. Da bi se ova suradnja što uspješnije ostvarila, učitelji i nastavnici koji predaju spominjani predmet od početka moraju biti upoznati s važnošću suradnje s organizacijama civilnog društva te bi i program predmeta svakako trebao obuhvaćati upoznavanje učenika s djelovanjem udruga.

Osim značajnog iskustva koje će stručnjaci iz organizacija civilnog društva moći dijeliti s profesorima koji provode slične sadržaje u nastavi, i osim edukacija koje će moći organizirati za profesore, smatramo da će se nastaviti i potreba za provedbom nezavisnih programa izvaninstitucionalnog obrazovanja, kao i potreba za nastavkom provedbe sličnih sadržaja u okviru izvannastavnih i izbornih aktivnosti u školama za one učenike koji se žele dodatno obrazovati iz ranije opisivanih područja.

ZAKLJUČNO

Na kraju ističemo da je proces uvođenja jednog ovako važnog predmeta dugotrajan i stupnjeviti . Realno je očekivati da će provedba početi na način da se osmisli sažetiji jednogodišnji ili dvogodišnji program predmeta koji će obuhvaćati samo osnovne sadržaje te koji će se postupno razvijati kako bi se obuhvatile sve dobne skupine učenika i sva ključna znanja i vještine vezane uz područje ljudskih prava i demokratičnosti.

Tijekom uvođenja ovog za društvene procese izrazito bitnog predmeta ključna je evaluacija procesa njegove provedbe.

Također je važno načelno istaknuti da se paralelno sa zalaganjem uvođenja obrazovnih sadržaja vezanih uz demokratsko građanstvo moramo zalagati i za demokratizaciju rada samih odgojno-obrazovnih ustanova, što se postiže jačanjem uloge vijeća učenika, vijeća roditelja i jačanjem demokratskog modela upravljanja ustanovama, kako bi učenici tijekom školovanja mogli iskusiti i naučiti kako demokracija funkcionira u svakodnevnom životu. Ovako ćemo spriječiti raskorak između sadržaja koje učenici uče na nastavi i njihovog svakodnevnog života te ćemo osigurati da demokratski i participativni model bude nešto svima nam blisko i primjenjivo u životu.

Mreža mladih Hrvatske (MMH) je savez 59 nevladinih udruga mladih i za mlade koji u Republici Hrvatskoj djeluje kao nacionalna krovna organizacija mladih (eng. National Youth Council) i članica je Europskog foruma mladih (YFJ). MMH je nevladina, neprofitna i nestranačka udruga osnovana u prosincu 2002. godine. MMH zagovara i promiče interese i stavove mladih na načelima tolerancije, razumijevanja te poštivanja njihovih prava i potreba.

Misija: Mreža mladih Hrvatske razvija javne politike za mlade kroz informiranje, javno zagovaranje, tematsko umrežavanje, međunarodnu suradnju, podupiranje razvoja organizacija mladih i partnerstvo s institucijama vlasti.

Vizija: Aktivni mladi građani koji sudjeluju u kreiranju, provedbi, nadgledanju i vrednovanju politike za mlade u Republici Hrvatskoj.

